БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

1925 чылда үндезилеттингеен

1963 ч.
ЯНВАРЬ
13
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 11 (5415).

Өртээ 2 көп.

Аныяктарның бүгү күжүн—Төрээн чуртка

Аныяк кур-чержилер, ийиги край слёдунун киржикчилери, СЭКП Төп Комитединге, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелингге, эш Н. С. Хрущевка чорудар байырлыг чагааны хүлээп алган:

Слёттүн киржикчилериниң бижип турары: бүгү совет аныяктар-биле бир дөмей, Кур чер крайының оолдар, кыстары бистер ниити күрүнеге ужур-дузалыг, харысалгалыг сорулгаларны шиитпирлээрин комсомолчуларга болгаш аныяктарга даасканы дээш, аажок улуг бүзүрел дээш бистиң улуг Коммунистиг партиявыска, оон ленинчи Төп Комитединге болгаш бистиң эргим Никита Сергеевич Силерге өөрүп четтириишкинни илергейлеп тур бис.

— Кур чер крайы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге аажок улуг, ёзулуг-ла эгаартынмес курлавырларлыг. Ындыг болза-даа ол аргаларны ам-даа четпес ажыглап турар бис—деп аныяк кур-чержилер медеглеп турарлар. — Силерниң шүгүмчүлелиг сүмелериңерни мырыңай шын деп санап турар бис. Харын кандаашкыныг чайда белин эки дужүттерни алырынга кур черлер кайы хире улуг курлавырларлыг болуп турарын херечилеп турар чижектер бисте эвээш эвес бар.

Хөй тараа дээш демиселдиң амдан эгелээнин Никита Сергеевич Силерге илеткээри биске өөрүнчүг-дүр. Ам крайның совхоз болгаш колхоз бүрүзүнде тараажылар чылдың түнелдерин үндүрүп, ажылдың түнелдерин анализтеп, болдурган частырыларны шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, тараа бүдүрерин көвүдедиринге немелде курлавырларны болгаш аргаларны илередип турар. Чангыс ол-ла шөлге чангыс тараа культуразын улаштыр чажып тарыыр чорукту ажып эртериниче шиитпирлиг базымнар кылдынган, тараа шөлдериниң тургузуун эде көрүп, чочак-тараа, арбай, кукуруза, чигир свёклазы болгаш шөлдүн единицазындан хөй продукцияны берип турар өске-даа культураларның тарылгазын көвүдедип турар.

Кур черни шиңгээдириниң чаа үе-чадазы чүгле тараа бүдүрерин улуу-биле көвүдедирин эвес, харын база мал ажылын шынгыы көдүрерин айтып турар деп чагаада демдеглээн.

Аныяк кур-чержилер слёдунун төлөөлери, Кур чер крайының бүгү ажыл-ишчилериниң бодалын болгаш сагыш-сеткилин илергейлевишаан, 1963 чылда күрүнеге 800 миллион пудтан эвээш эвес тараны болгаш 300 муң тонна эттти садар деп дайынчы сорулганы чедиишкинниг күүседирин хандырарынга боттарының шиитпирлиин медеглеп турарлар.

Кур чер крайының ажыл-ишчилериниң мурнунда тургустунган улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинер дээрзин СЭКП Төп Комитединге, эргим Никита Сергеевич Силерге бүзүредип тур бис деп олар бижип турар. Аныяктарның бүгү күштерин, бистиң күш-ажылга ынакшылдыг чоруувусту Төрээн чуртка бараан болур кылдыр кур черниң бүгү курлавырларын мобилизастаар дээш демиселге берип, бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга төлептиг салыышкынны киирер бис.

(СЭТА).

КӨДЭЭ КЛУБТАР

Ажыл-агый сорулгаларын күүседиринге культура албан черлери, оон ажылдакчылары база бир улуг күш апарган. Чүге дизе, олар клубтарны чоннуң культурлуг дыштанылгазының одаа болдуруп, чон ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп, чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң хөрээнге боттарының үлүүн киирип турарлар. Ынчангаш бистиң дыка хөй ажыл-агыйларывыстың удуртукчулары планныг онаалгаларын күүседирде культура ажылдакчыларынга даянып, культура албан черлериниң ажылынга боттуг дузаны чедирип, оларын-биле быжыг харылзааны тургузуп алганнар.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң баштаар чери (колхозтуң даргазы эш Б. Кошкар-оол), партия организациязы (секретары эш В. Бавуу) ында көдээ клуб-биле быжыг харылзааны тургускан, клубтуң ажылынга бүгү таланың дузазын чедирип, олче улуг кичээнгейни салып келген. Колхозчуларның культурлуг дыштанылгазының ёзулуг одаа болган, чаа туткан, делгем, чырык клубтуң иштин, даштын көрүштүг кылдыр эки дериириниге колхоз баштаар чери культура фондузундан акша-хөрөнгини үндүрүп берип дузалаан. Клубтуң ажылдакчылары колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп, күш-ажылчы чедиишкиннерге, планныг сорулгаларны күүседиринче колхозчуларны мобилизастаарынга идепкейлиг киржикчилер апарганнар. Ол колхозтуң ажыл-агыйы эки көргүзүүлерлиг болуп турар. Аная культура ажылдакчылары боттарының үлүүн база киирген.

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми көдээ клуву ийи чыл мурнунда багай ажылдыг клубка санадып турган болза, ам республиканың эки ажылдыг культура албан черлериниң бирээзи апарган. Шемиде «Большевик» колхоз—бистиң мурнакчы ажыл-агыйларывыстың бирээзи. Ол колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Ш. Куулар) чүгле клуб ажылынга улуг дузаны чедирип турар эвес, харын-даа дарга боду клубта бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүн идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи. Шеми клуву көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип, колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутады В. Тамдын-оол ында культура албан черлериниң ажылынче үргүлчүнүң кичээнгейин салып, культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге каш чыл улаштыр киржип келген болгаш колхозтуң мурнакчы анчыларының, малчыннарының дугайында оон чогаатган шүлүктери репертуарны байыдып, солун утка-шынарлыг болдуруп турар. Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» (даргазы эш А. Шаалы), Мөңгүн-Тайгада «Малчын» (даргазы эш С. Шыдыраа) колхозтарның баштаар черлери көдээ клубтарның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар.

Бо үстүнде адаанывыс ажыл-агыйларның удуртукчулары ышкаш клуб ажылдарынче улуг кичээнгейни салып, оон ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны тудуп турар колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, салбырлар эргелекчилери, бүдүрүлге удуртукчулары бистин республикада хөй.

Ынчалза-даа боттарының ажыл-ишчилериниң ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынче, оларның культурлуг негелделеринче хайгаарал салбас, көдээ клубтуң ажылынга дуза катпас ажыл-агый удуртукчулары республикада бар. Улуг-Хем районнуң «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының салбырларында клубтар амгы үеде дувуренчиг байдалда. Булун-Терек, Кара-Тал, Үрбүн, Көк-Чыраа, Хайыракан, Арыг-Бажы салбырларда клубтарны кышка улур багай септеп, одаар ыяжын четче белеткеп албаанындан амгы үеде ол клубтар соок болуп, ында чурттакчы чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудары шаптыктаашкыннарны таварыштырып турар. Бо совхозтарда клубтарның дерилге, шимелдези багай. Совхозтар директорлары эштер М. Доржулдай, П. Моисеев культура одагларының ажылынче, оон кышка белеткелинче кичээнгей салып, дуза чедирген болза, байдал ындыг эвес болур ийик. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң директору эш Р. Далай-оол совхозтуң салбырларында көдээ клубтарның ажылын сонуургап көрбейн турарының дугайында көдээ бижикчилерниң чагаалары редакцияга кээп турар.

«Межегей», «Барлык» совхозтарның удуртукчулары клубтарже кичээнгей салбайн турарындан ол совхозтарның салбырларында клубтарның ажылы база-ла өөнделевейн турар. Таңды районнуң Каскалда, Марачевкада клубтарның кышка септелгези кылдынмаан, одаар ыяжы үзүлген ужурундан ында чурттакчы чон кино көрбейн турарын «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтарның удуртукчулары эштер В. Дубатов, Г. Гудков түү деп тайылдырлаар ирги? СЭКП-ниң Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик райкомнары клубтар ажылынче сагыш салбас, аная дуза кадарын бодавас совхозтар, колхозтар удуртукчуларының ындыг чоруу-биле эптешпес херек.

Ажыл-агыйжы сорулгаларның, планныг онаалгаларның күүселдези—чоннуң коммунистиг медерелинден улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш чон ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынга культура албан черлериниң ролюн болур чогууру-биле үнелеп көрбүшаан, ажыл-агыйларның удуртукчулары ол албан черлеринче улуг кичээнгейни соксаал чокка салыр ужурлуг.

Көдээниң деннелин хоорайныынга чедир көдүрүп, көдээге культурлуг амыдыралдың дүрген хөгжүлдезин хандырар дээш культура албан черлериниң ажылын ден-дески кылдыр тургузарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң Программазында айыткан. Партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущев бодунуң илеткелинге клубтарның, культура-амыдыралдың албан черлериниң ажылынче ажыл-агый удуртукчулары доктаамал кичээнгейни салырын онзалап айыткан.

Чер-чер Советтериниң сонгулдаларынга белеткел ажылдары эгелээн. Дыка хөй көдээ клубтарда сонгулда участоктарының төптерин, агитпунктуларны тургузуп эгелээн. Ол ышкаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң одаглары сонгукчулар ортузунга агитация болгаш культура-массалыг ажылдар чорударының кол черлери апарган. Ынчангаш клубтарның ажылынга боттуг дуза чедирерин ажыл-агыйлар удуртукчулары күштелдирер ужурлуг.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чамдык көдээ Советтерин улгаттыр каттыштырар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң дараазында көдээ Советтерин каттыштырыгылаар:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Аянгаты болгаш Шекпээр көдээ Советтерни чаңгыс Шекпээр көдээ Совет кылдыр, төвү — Биче-Тей суур.

Шуй болгаш Эрги-Барлык көдээ Советтерни чаңгыс Эрги-Барлык көдээ Совет кылдыр, төвү—Ийгылак суур.

Көп-Сөөк, Бай-Тал болгаш Тээли көдээ Советтерни чаңгыс Тээли көдээ Совет кылдыр, төвү — Тээли суур.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Баян-Тала болгаш Ийме көдээ Советтерни чаңгыс Ийме көдээ Совет кылдыр, төвү—Кызыл-Чыраа суур.

Хайыракан көдээ Советти дүжүргеш, Дөргүн суурну ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана хоорай Соведининиң административтиг чагыргазынга шилчидер.

Хорум-Даг болгаш Чыргакы көдээ Советтерни чаңгыс Чыргакы көдээ Совет кылдыр, төвү — Чыраа-Бажы суур.

Бора-Тайга, Кызыл-Тайга болгаш Суг-Аксы көдээ Советтерни чаңгыс Суг-Аксы көдээ Совет кылдыр, төвү—Суг-Аксы суур.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Көк-Тей болгаш Федоровка көдээ Советтерни төвү Бүрен-Хем суурга турар чаңгыс көдээ Совет кылдыр каттыштыргаш, моон сонгаар ону—Бүрен-Хем көдээ Совет кылдыр адаар

ӨВҮР РАЙОН

Сөлчүр болгаш Хандагайты көдээ Советтерни чаңгыс Хандагайты көдээ Совет кылдыр, төвү — Хандагайты суур.

ТОЖУ РАЙОН

Азас болгаш Тоора-Хем көдээ Советтерни чаңгыс Тоора-Хем көдээ Совет кылдыр; төвү — Тоора-Хем суур.

ТАҢДЫ РАЙОН

Кара-Хаак болгаш Чедер көдээ Советтерни чаңгыс Чедер көдээ Совет кылдыр, төвү—Суг-Бажы суур.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Бай-Даг, Мөрен болгаш Эрзин көдээ Советтерни чаңгыс Эрзин көдээ Совет кылдыр, төвү—Эрзин суур.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Хендерге болгаш Көк-Чыраа көдээ Советтерни чаңгыс Көк-Чыраа көдээ Совет кылдыр, төвү—Көк-Чыраа суур.

Булун-Терек болгаш Чаа-Хөл көдээ Советтерни чаңгыс Чаа-Хөл көдээ Совет кылдыр, төвү—Чаа-Хөл суур.

Ак-Туруг болгаш Арыг-Үзүү көдээ Советтерни чаңгыс Арыг-Үзүү көдээ Совет кылдыр, төвү — Арыг-Үзүү суур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың январь 12.

РСФСР-ниң Дээди Совединге сонгулда талазы-биле сонгулда округтарының дугайында

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫНДАН

РСФСР-ниң Конституциязының 25 үүлүнге «РСФСР-ниң Дээди Совединге, сонгулда дугайында «Дүрүмнүн» 25 база 26 үүлдеринге үндезилээш, 1963 чылдың январь 11-де РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму РСФСР-ниң Дээди Совединге сонгулда талазы-биле 874 сонгулда округтарын тургузарын доктааткан, оон иштинде:

ТЫВА АССР

Тыванын 846 сонгулда округу (Төвү—Кызыл хоорай). Тыва АССР.

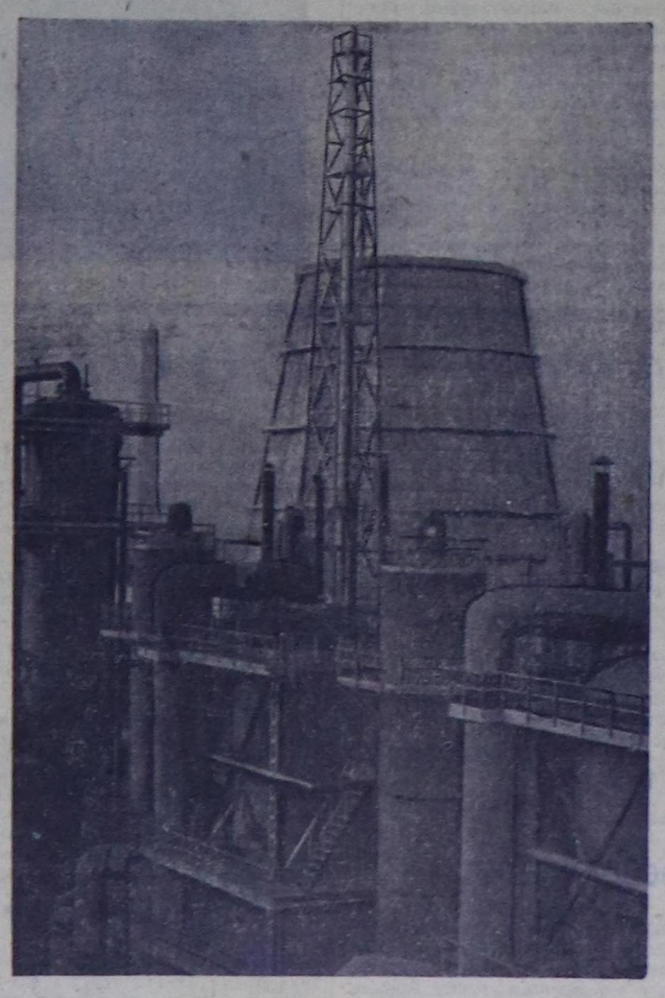

СТАВРОПОЛЬ КРАЙ. Невинномысскиде азот-тук заводунда бирги ээлчегниң агрегаттары төлевилээн күчүзүнге четкен. Сонгу Кавказта улуг химияның баштайгызы бойдус газындан ажылдап үндүрген чүс-чүс тоннаа минералдыг чемишчидилгелерни хүн бүрүде чурттуң көдээ ажыл-агыйынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: азот-тук заводунуң бирги ээлчээнин синтез салбыры.

Фото В. МИХАЛЕВТИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эш Е. И. Штыковага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫ

Эрес-маадырлыг күш-ажылы база романовск хойларны өстүрер талазы-биле каш чылдарның дургузунда бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Иваново областың Палех районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу Елизавета Ивановна Штыковага Ленин орденин база «Кадыыр болгаш Маска» алдын медальды бербишаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың январь 11.

* * *

«Большевик» колхозтуң романовси уксааның хой ажылының мастери Е. И. Штыкова эрткен чылда шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Төрүүр хой бүрүзүнден ол үш хураганны алган болгаш өстүрүп доруктурган.

Елизавета Ивановна СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң киржикчизи. Пленумдан эзп чаныр келгеш, ол 370 төрүүр хойдан 1295 хураганны бо чылын алырын шиитпирлеан.

Е. И. Штыкова бодунуң иодан хойларын чаа таарымчалыг болгаш делгем кажаада ажаап турар. Ында хойнуң ажаалда азыралының талазы-биле хөй күш кирер бүгү ажылдарны механизастаан. Ферманы бүдүн чартык муң хой турар кылдыр таарыштыр кылган. Ол хире санныг хойну бо чылдың ортан үезинде өстүрүп алырын сураглыг чаартыкчы бодап турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).
Иваново область, Палех суур.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

1963 чылдың март 3-те РСФСР-ниң чер-чер Советтеринге сонгулда чорудар дугайында дыңнадыг чер болганда тарай берген.

ЧУРУКТА: комсомолчу саанчы Н. ТҮЛҮШ.

Фото И. НУЖДИННИИ.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге сонгулда хүнү март үшке чедиишкинниг ужуражыр дээш ажыл-ишчи чарыш бүгү черлерде калбарган. Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң тудуг бригадазы бо чылын чурттаганын 10 бажыннарын, хой бригадазынга 1 чунар бажынны болгаш 1 кызыл булунну немей кылыр, 500 хаванга, 250 бызаага болгаш 2000 кушка кажааларны ажыглалга киирер сорулганы салган.

Сесегениң сыннарында үш звено тудуг материалы белеткээрин организастыр эгелээн. Колхоз баштаар чери Шеле тайгазынче база бир бригаданы үндүрерин белеткеп турар.

Тудуг материалы белеткээринге таарымчалыг кышкы үени ажыглавышаан, бо чылдың тудугларынга хереглээр ыышты сонгулда хүнүнге уткуштур бүрүн белеткеп алырынга чарыш калбарган.

Ужуражылга кежээзи

Январь 11. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутады, СЭКП-ниң Тыва обкомунуң ийиги секретары Александр Васильевич Анкудинов-биле сонгукчуларның ужуражыышкыны болур деп чарлаа Кызыл хоорайның № 6 агитпунктузунуң харылап турар девискээринге тарай берген. Сонгукчулар агитаторларның эккел бергилээн чалалга билеттеринде айыткан шакты ёзугаар, хурал болур черже — Кызылдың көдээ ажылагый техникумунуң бажынынче шуужуп кирип-ле турганнар.

Кежээкиниң 7 шак. Хурал болур улуг залдың бүгү олуттарын сонгукчулар шыгырт долдур эзлепкен. Депутат базы чедип келген. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведининиң даргазы Сергей Хочекович Красный ужуражыышкын хуралын ажыткан, депутат Александр Васильевич Анкудиновка сөс берген.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң чоокта чаа болуп эрткен VII сессиязының ажылынын дугайын депутат бодунуң сонгукчуларынга сонуургадыл чугаалап берген. Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүлдезинин эрткен чылдагы чедиишкиннериниң база 1963 чылда, чеди чылдың бешки чылында сорулгаларның дугайын депутат онзалап чугаалаан. Эш Анкудинов ону Тыва АССР-ниң амыдыралы-биле шуут холбаштырган.

Ужуражыышкынга келген сонгукчулардан 5 кижи чүве чугаалаан. Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының, хүн бүрү дузаламчызының ачызында Тыва АССР-ниң ажыл-агый, культура тургузуушкыны чайыннанчак чедиишкиннерлиг болуп турарын санал берген эштер боттарының чугааларынга демдеглеп турган.

Олар оон-биле чергелештир шүгүмүлел кылырын, депутатка чагыг бээрин утпааннар. Хоорайда чурттала тудуунуң темпизи оожум, тудугларның шынары чавыс, автотранспорт күчүзү четче ажыглаттынмайн турар, чамдык бүдүрүлге черлери план күүсетпейн, продукцияның шынарын бедитпейн турар дээрзин олар чөптүг шүгүмчүлеп турганнар.

Чаа, 1963 чылда үлетпүр, транспорт болгаш тудуг планнарының күүселдези дээш организакчы хемчегларни күштелдирерин сонгукчулар депутатка чагааннар.

Хуралдың киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Соведининиң VII сессиязының ажылын чаңгыс үн-биле деткивишаан, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин планнарын күүседир дээш боттары улам эки ажылдаарын хүлээңгеннер.

Хурал соонда кино болган.

Чаш-Тал фермазында

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының Чаш-Тал сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери партияның XXII съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумузун шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чеди чылдың дөрткү чылын—1962 ажыл-агый чылын эки көргүзүглер-биле дооскан.

Ферма коллективи эрткен чылын бир, саар инекке онааштыр ортумаа-биле 1602 кг сүттү саап, ниитизи-биле 193 тонна сүттү бүдүргеш, оон 137,7 тоннаны күрүнеге дужаган. Мурнакчы саанчылар А. Сундуй, М. Чүсүмаа, К. Кызыл, С. Анак-оол олар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1287-ден 1873 кг чедир сүттү сагганнар.

Чаш-Тал фермазының эргелекчизи коммунист эш Мактар фермада малчыннарны хүн бүрүнүн ажыл-ижинче организастаары-биле кады агитатор хүлээлгезин эки күүседип, мал ажылының талазы-биле мурнакчы дуржулганы нептередир дээш совхозта, районда, республикада болуушкыннарны ферма ажылдакчыларынга таныштырып, Совет Эвилелинин иштики, даштыкы байдалының дугайында беседаларны доктаамал чорудуп турар. Эш Мактар ам СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун материалдарын ферма коллективинин ажыл-ишчилеринге таныштырып турар.

Уржуктуг фактылар

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эрткен чылдагы социалистиг хүлээлгезин бистиң республиканың колхоз, совхозтары алдарлыы-биле күүсеткен. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары боттарының хуулунда хереглелинден артыкшылыг малдарын күрүнеге садып турарлар. Көдээ ажыл-агыйның продуктуларын чоннуң хереглелинге бээр кылдыр болбаазырадып белеткээр, ажаап кадагалаар болгаш сөөртүп сайгарар ажылды садыг, белеткел органнарынга, тускай бүдүрүлге черлеринге хүлээткен.

Ынчаарга күрүнеге садып алган малдарны хүлээп алыр болгаш семиртир хүлээлгезин Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхоз канчаар күүседип турарыл? Совхозта ол талазы-биле ажыл багай чорап турар. Бо совхоз бодунун ажылын 1962 чылдың мартта эгелээн. Оон административтиг штады бүрүн четчир—шупту 36 кижи ажылдап турар. Оон ынай мал кадарчылары, сүрүкчүлер, мал хүлээп алыкчылары болгаш баазалар эргелекчилери дээш чеже ажылдакчылар чок дээр.

Ол хирезинде-ле совхозтуң ажылында улуг четпестер үзүткаттынмайн турар. Ында санажылга аппарадының отчёт-үчёду дыка будулган. Күрүне малын кадагалап турар кижилернин отчёттарынга кандыгдаа хыналда тургустунмаан. Өртекүнелиг чүүлдернин үндүр-киир бижилгези дыка будулчак.

Ол дугайында чамдык чижектерни көргүзүп көрээлиңер. Өвүр райондан 98 кижи совхозка мал дужаагаш 27555 рубль 36 көпеекти алган. Ынчаарга акша алган дугайында документиге чамдык кижилер ат салбаан. Оон ынай 24 кижи дужааган мал өртээ 6304 рубль 52 көпеекти алган дугайында список бар, ында чүгле 3 кижи ат салган. Шак ындыг чедир кылдынмаан документилер дыка хөй. Көдээ ажылагый продуктуларын садып алырынга өртектер улгаткан соонда, мал дужааган кижилерге немелде төлевирни берген дугайында дыка сезинчиг документилер бар.

Мал хүлээп ап турар бот отчёттуг кижилернин аразында дыка будулгаазынныг түүлдер бар. Монгуш Лама-Су бодундан 14050 кг ниити деңзилиг 144 баш хаванны үндүр фактуралааш, ону Сирот хүлээп алган кылдыр атты тудуп бижээн. Чаа ажылдап эгелээн база эргелекчизи Бочкаревтуң кырынче 25190 кг деңзилиг 129 баш бода малды ийи катап үндүр бижээн. Ындыг янзылыг байдал-биле малдарның деңзизинге хоозун саннар немежип турган.

Саналга аппарадының болгаш дирекция черинин ажылга харысалга чок чоруунун ужурундан 134 тонна 51 кг деңзилиг 735 баш янзы-бүрү малдар чок болуп, күрүне когарап турар. Өлген мал база хөй. Янзы-бүрү аарыгдан өлген деп актылаан 105 баш малдың деңзизи билдинмес, актыларда чаңгыс-ла кижи—веттехник Ондар ат салган. «Янзы-бүрү чылдаганнар-биле ыаавыла согар ужурга таварышкан» дээш 177 баш малды дужаар черинге чедирбейн өлүрген бооп турар.

Совхозтуң базаларындан сүрүп чоруткан малдарның им-демдээ чок чорук чамдык будулгакчы кижилерге ажыглал бооп турган.

Төтчеглекчилерге катап-катап мал сүрдүрүп турган чоруу күрүнеге улуг каражаны болдурган. Ылангыя Ооржак Байыр үш удаа мал сүргеш, 73 хойну, 7 өшкүнү, бир аътты чок кылган. Ооржак Баян-оол 6 баш бода малды, Дүмен-Байыр 49 баш шээр малды, Новиков 29 хойну дужаап бербээндер. Ол ышкаш мал чидирген хөй-хөй сүрүкчүлер бар.

1962 чылдың июнь айда совхоз белеткел черинге 10194 кг дүктү дужааган. Ынчаарга кым дужааганыл, чеже хойдан, каш кг дүктү кыргып алганыл дээрзинин дугайында бухгалтерияда-даа, өске кымда-даа документ чок. Үрезин картофель дугайында документилер базала будулгаазынныг болуп турар.

Бо совхозта ажылга харысалга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түнелинде мал сайгарылгазының операциязындан 117805 рубль 26 көпеек каража болдунган.

Көжээ базазынче сүрүп чорудар малды деңзилевейн, деңзини мал хүлээп алыкчыларының аскын барымдаалап доктаадып турган. Улуг зоотехник Черменов, кол бухгалтер Казанцев олар Көжээже чоруткан малдың учёт-данзызынга кандыг-даа кичээнгей салбааннар. Ынчаарга Казанцев совхозтуң сан отчёдун шуут сандараткан. Ол, арагачы болгаш бюрократсыг чоруктуң халавында кире берген.

Семиртилге совхозтарының трезинин ажылында четпестерни база-ла айтыры чугула. Чөөн-Хемчиктен 3000 ажыг баш малды Улуг-Хем районче сүргеш, Шагаан-Арыга согар дугайында ол трестиң айтыышкыны келген. Малды аная сүрүп көөрге, ону кым-даа хүлээп албаан, ынчангаш дедир Чадаанаже сүрүп ажырган. Маная база-ла улуг когарал үнген.

Мал семиртир «Суклак» совхозтуң малын Кызылдың эзт комбинадының мал согар черинде соп турар. Ында белеткел дыка багай. Мал согарынга мергежилдиг ажылчыннар белеткеп албаан. Ол черден бүдүрүлге черлеринге шынарлыг кештер көөр ужурлуг. Херек кырында ындыг эвес бооп турар. Оон келген кештерни көөрге, оя-чара кескилеп каапкан болгулаар. Бүдүн чыл иштинде мал согар черден келген кештерге 103 тонна эзт, чаг чораанын Красноярскинин болгаш өске-даа чамдык черлерниң бүдүрүлге черлери илереткен. Бо комбинатта соккан малдарның эзди ажык черде чыткылаар. Совхозта дыка хөй мал изиг чайдан бээр кыштың амгы берге үезинге чедир Красноярскиже чорударын манап турар. Амгы үеде ол малдың күжү арып, чамдыызы өлүп турар апарган.

Күрүнеге ол бүгү каража-когаралды кымнар таварыштырып турарыл? Ону ажылга харысалга деп чүвени тооп көрбес бюрократтар болдуруп турар. Күрүнеиин экономиказынга хора чедирип турар кижилерге чогуур кеземчени көргүссе чогуур.

И. ЛОПСАН,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының эргелелиниң начальниги

Өлүк тывыжынче кичээнгейни кошкатпас

Совет Тыва аңнаар калбак-делгем черлерлиг, үнелиг кештиг аңнарлыг болгаш хөй-хөй черлик араатаннарлыг. Тывада үнелиг ан кештерин «чымчак алдын» деп адап турар. Ан кештери—чиик үлетпүрге үнелиг чиг-эт, ажылчы чоннарның ажыг-бүрү хеп аймаа ол өлүк-кештен хөйү-биле кылдынып турар.

Тыва АССР Төрээн чүртка дыка хөй өлүктү киирип турар. Ыңчангаш өлүк тывыжы — бистің республикада улус ажыл-агыйжы сорулгаларының бирээзи. Аңныыр ажылының бо сезонунда республика 707,5 мүн рубльдин өлүүн белеткээр ужурлуг. Ынчаарга январьның 1-ге чедир өлүк белеткелиниң чыл планы ыракта чедир күүсеттинмээн. Өлүк тывыжының чыл планының күүселдезиниң талазы-биле ылаңгыя Тожу район хамыктың доразы болуп, планны чүгле 39,4 хуу күүсеткен болгаш Төрээн чүртка 160 мүн рубльдің өлүүн чедир бербээн. Тожуда өлүк тывыжының баскыраанының чылдагааны болза, аңныыр ажыл-агый черлериниң организакчы ажылының баксыраанында болгаш аңчылар аразында масса-политиктиг ажылдың чогунда болуп турар. СЭКП райкому болгаш оон секретарлары эштер Машпаадай биле Чирков олар улус ажыл-агыйжы болгаш политиктиг бо чүгула кампанияны эки башкарбаанар.

Аңчылар аразынга социалистиг чарыш организастаттынмаан. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң удуртур ажылдакчылары өлүк тывыжының черлеринге дыка ховар барып тургулаан болгаш херек кырында байдалды билбес болганнар. Өлүк тывыжының болгаш белеткелиниң планы Тес-Хем, Өвүр болгаш өске-даа чамдык районнарда база-ла күүсеттинмээн.

Бо ажылды харыылап турар чамдык эштер өлүк тывыжының планының күүсеттинмейн турарын аңның ховартааны ол-дур деп тайылбырлаарын ораладжып турарлар. Шынында ол ындыг эвес, ан бар. Маңаа чижек кылдыр өлүк тывыжының планын 102,1 хуу күүсеткен Таңды районну тайылбырлаарга-ла четчир. СЭКП райкому болгаш райкүүском, райпонуң белеткелдер конторазы (эш Сорокин) аңчыларның аңнаашкының эгезинден турала өки организастааннар. Ылаңгыя белеткелдер конторазының ажылдакчылары аңчы-тывышчыларны баш бурунгаар эки шилип алганнар. Олар бригадаларны организастаан, аңчы бүрүзүнге тодаргай даалгаларны берген болгаш оларны өлүк тывыжының чүгула херекселдери-биле хандырган. Аңчыларның чогуур үеинде аңнап үнеринге контроль-ду тургускан. Шак ындыг организакчы ажылдар өлүк тывыжының күруне планын ол районнуң күүседиринге идиглиг болган. Бай-Тайга, Каа-Хем районнар өлүк белеткелиниң планын күүседиринче чоокшулап келген.

Сыстыг-Хемниң аңныыр ажылагый черинин аңчылары Серебряков 20 кишти, 200 диңни, Өшкүжек 20 кишти, 100 диңни, Синтюхин 20 кишти өлүрген болгаш бүгү кештерни күргүнеге дужааганнар. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң аңчызы Монгуш 23 киш болгаш 100 диңни кежи дужааган. «Үжептин» аңчыларындан Пичестей 30, В. Соломинков 26, И. Соломинков 27, Михеев 25 болгаш Балчиков 26 киш кежин дужааганнар.

Каа-Хем районда Иван Хурак, Николай Дроздов, Александр Дятлов, Бии-Хем районда Сат Санай-оол, Александр Полетаев оларны болгаш оон-даа өске хөй өлүк дужааганнарны адап, мактап болур. Таңды районда Владимир Леонов 20 чыгыы кызыл дилгилерни аңнап өлүрген.

Бо чылдың аңныыр сезонунуң төнчүзүнге чедир бистің республикавыс 2900 кишти, 87000 диңни, 1230 асты болгаш 1348 кызаны күрүнеге дужаар ужурлуг.

Планны ыяавыла күүседир херек. Партия, совет органнары, кооперация удуртукчулары аңныыр сезонунуң төнчүзүнге — 1963 чылдың марттың 1-ге чедир өлүк тывыжының болгаш белеткелдериниң планын күүседир талазы-биле организакчы хемчегларны алырын үргүлчүлээр херек. Райпо бүрүзү, аңныыр ажылагый, колхоз, совхоз бүрүзү дуржулгалыг аңчыларны аңгылап, бригадалар болгаш звенолар организастап чорударын уламчылаза чогуур. Ам арткан хуусада бригада, звено болгаш аңчы бүрүзү база катап тодаргай даалгаларны алгаш, ону күүсетсе чогуур. Ажыл-агыйларның удуртукчулары аңчыларны аңныыр херекселдери-биле, транспорт болгаш аъш-чем-биле хандырар херек. Аңчылар аразынга хөй өлүк тывыжы дээш социалистиг чарышты организастаарын үргүлчүлээр болгаш чарыштын тиилекчилерин шаннаар.

Өлүк тывыжының болгаш белеткелиниң күруне планын хуусаа бетинде күүседири—партия, совет организацияларының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, аңныыр ажыл-агыйларының болгаш аңчы бүрүзүнүң чугула сорудгаларының бирээзи.

Төрээн чүртка «чымчак алдынны» ам-даа хөйү берээлиңер!

П. ГОРЕЛОВ,
СЭКП обкомунуң администрация болгаш садыг-сан-хөө органнарының кылдызының эргелекчизи.

ЧЫЛ ЭГЕЗИНДЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН ИЙИ ЦЕХТЕ

Таңды дээрге республикада сурагжаан тараалаң район-на болгай. Оң карак четпес делгем ховуларыкга элбек дүжүттүң алдын далайы чалгый бээр, он-он ховуларны корабльдери аңаа эжиндирип эгелээр...

Таңдыда үлетпүр база тургустунуп турар. Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының коллективи эрткен чылын куш-ажылчы бедик чедишкиннерни чедип алган. Чыл планы хуусаа бетинде ажыр күүсеттинген. Районнуң девискээринде, Таңды-Уланың меңги баштыг сынныгының эдээнде Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинадын тургузуп турар. Алызында барыл Таңды дээрге чугле тараа-биле байлак эвес, а үлетпүркүн улуг төвү район болу бээр.

Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының мурнакчы коллективиниң кижилериниң ажыл-амыдыралының күзелдериниң болгаш планнарының дугайында материалдарны моон адаанда парладывыс.

Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының чазаныр цегинде Оюн Таңаның удуртуп турар бригадазы бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар. Ам ол бригада чүс столдар кылыр чаа чагыгны күүседиринче кирипкен.

Чурукта: бригадир О. Таңаа чазаныр станокта ажылдап тур.
Фото С. Феоктистовтуу.

Төрээн чурттуң кандыг-бир булунунга чеде бээрге оон онзагай бойдус-чурумалы сагыш-сеткилди өөртүп келир болгай. Таңды-Уула сынныгының эдээнде Бай-Хаак суурга чедип келириниске базым бүрүзүнде-ле ажыл-иш хайнымын турду.

Ол суурда республикада мурнакчы райүлетпүр комбинады бар. Ында чазаныр болгаш даараныр цехтериниң ажылы-биле таныжын көрээлинер.

— Эрткен чылын бистің цехке бригадалар эвес, а чазаныкчылар тус-тус ажылдап турган — деп, хоочун чазаныкчы, чаа бригаданың удуртукчузу Оюн Таңаа чугаалады. —Ам чаа чылда чазаныкчылар бригадазы тургустунган. Чоокта чаа столдар кылыр чагыг алган бис. Ажылдың баштайгы хүннери өөрүнчүг эгеледи. О. Таңаа бо цехке чеди чылдар мурнунда ажылдап кирген. Баштай өөреникчи, оон соонда чазаныкчы, а ам ол дуржулгалыг, чазаныр нарын станоктарга ажылдап турар ажылчыннарның бирээзи. Оон бригадазы алды кижи, ынчалзажок демниг коллектив. Ылаңгыя А. Серен, И. Мельников, С. Сат ажылынга ынакшылдыг ажылдап турар.

Даараныр цехтин коллективи чыл планын ажыр күүсеткен. Ам Кызылдың чагыгларын кылып турар. Ол тос кижилиг коллективти мастер Е. Павлушкина удуртуп турар. Ол цехке хөй чылдарда ажылдап келген ажылчыннарга өөрүнчүг чүүл—чаа чыл-биле аңаа аныяк ажылчыннарның немешкени болур. Олар амдыында өөреникчилеп, бо чугула, харыысалгалыг ажылды кылырының чаа аргаларын, мурнакчыларның мергежилин шиңгээдип ап турар. Ону ылаңгыя Н. Колупаева, К. Никитина, Р. Радионова олар кызымак, чүткүлдүг шиңгээдип ап турар. Оон аңгыда Н. Колупаева кежээки школаның алдыгы клазының өөреникчизи, хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи.

Ажылдан хостуг үеринде ажылчыннар солуннарны, журналдарны кады номчуп, коллективти-биле кинолар көөрүп, радио дыңнаарын организастап, көрүнген кинолар дугайында коллективтиг сайгарылганы чорудуп турар. Е. Павлушкина «Тувинская правда» солунну, «Крестьянка» журналды, П. Сат «Правда» солунну, «Работница» журналды чагыдып алган. Оларның үлегери-биле ажылчын бүрүзү республика солуннарындан аңгыда төп солуннарны, журналдарны чагыдып алган.

А. ДАРЖАА.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШ, ООН ЭКИ ДООЗАР

Бай-Хаактың үлетпүр комбинадының коллективи эрткен чылын бурунгаар улуг базымны кылган деп хөөрем чок чугаалап болур. Бүдүрүлгениң чыл планы ноябрь айда-ла күүсеттинген, пландан ажыр 13 мүн рубльге ямзы-бүрү продукцияны бүдүрүп үндүрген. Мурнуку чылларда үргүлчү хожудаңгай ажылдыг болуп келген коллектив ам мурнакчыларның одуруунда кирген, а бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүглери республиканың өске райүлетпүр комбинаттарындан бедик болган. Продукцияның бот-үнези ниитизи-биле 3,3 көпеекке чиигээн, а чамдык мурнакчы цехтерге хамаарыштыр алырга ол көргүзүг оон-даа бедик. Бот-үнеин 3,3 көпеекке чиигеткени кайы хире улуг чедишкин болганыл дээрзин база бир чурагай айтып турар: коллективтиң чыл дургузунда киирип алза чогуур орулгазының планы 213 хуу күүсеттинген! Ол дээрге бүдүрүп үндүрген продукцияның бот-үнезин чиигеткениниң ачызында чедип алдынганы чугаажок. Коллективте куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, тудуг ажылдарынга тускайлаан акша-хөреңгилер долузу биле ажыглаттынган.

Бо бүгү чедишкиннер коллектив кежигүннерин куш-ажылчы чаа чедишкиннерже сорук киирип, чеди чыл планының бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың улам чидиглендирген. Оон түңнелинде комбинаттың аңгы-аңгы цехтери бо чылды шалыпкын темпилер-биле эгелээннер, мырыңай баштайгы хүннерден эгелеп-ле бүдүрүлгениң чаа-чаа мурнакчылары тыптып кээп турар апарган. Чижээ, эрткен чылын коллективке калбарган чарыштың тиилекчизи болган даараныла цеги ам база бедик көргүзүглерин чедип албышаан, продукцияның шынарын экижидип турар, ол цехтиң мастерлери Галина Сат болгаш Мария Чуб олар хууда социалистиг чарышка бүдүн чыл дургузунда кымга-даа аштырбайн келгеннер. Ынчалзажок амгы үеде байдал өскерлип эгелээн. Чүл дээрге даараныкчыларның мурнакчы цегинге төлептиг адаанажыкчы тывылган. Ол болза ыяш белеткелчилериниң найыралдыг коллективи-дир. Мурнуунда ортумак көргүзүглерден өрүлеп шыдавайн турган участок ам күш-ажылчы улуг чедишкиннерлиг болуп, даараныкчыларны безин мурнап турар. Моторлуг хирээ-биле ыяш кезикчилери Монгуш Серен болгаш Оюн Канчыыр-оол, ыяш дилдирикчизи Николай Тарасов олар амгы үеде бүдүрүлгечи эң бедик көргүзүглерлиг болу бергеннер. Тудугжулардан Петр Степанов, Николай Румянцев, Василий Дмитриев, Анатолий Ежаков база планыг онаалгаларны ыракта ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда быжыы-биле туржуп турарлар.

Маңаа бистің чедишкиннеривисти ам-даа дыка хөйү демдеглеп болур-ла. Харын ынчалзажок ажыглаттынмайн турар курлавырлар, четпестер, боттарывыстан хамаарышпас бергелээшкиннер бисте ам-даа бар. Оларның дугайында база чугаалаксап тур мен.

Комбинаттың бүдүрүлге баазазы ам-даа кошкак, ынчаңгаш чамдык үеларде бодувустуң курлавырларывысты четче ажыглаар аргажок болуп келгеш, темпини оожумнадыпдаа турган бис. Чижээ, чазаныла цегин үүгле чыл төнчүзүнде дерип дооскаш, эт-херекселдер бүдүрүп үндүрериниң планын күүсетпээн бис. Бир эвес ол цехтиң дерилгелерин чогуур өй-шаанда алган болзувусса ындыг хожудаашкын турбас ийик. Ам бисте чазаныла кылыгларының шынарын экижидериниң, ассортиментизин калбартырының бүгү-ле аргалары бар. Эрткен чылын туйбу бүдүрүлгезиниң планы база чедир күүсеттинмээн. Ол планын күүседип, районнуң ажыл-агыйларынга пландан ажыр туйбуну берип болур турган бис, ынчаарга хандырылга айтырыы дыка шаптыктаан. Фондулап хуваар материаллар-биле хандырылганы план өзугаар ап турган болзувусса бергедээшкинге таварышпас турган бис. Машиналарның, механизмнериң артык кезектерин, электрилиг аппаратураларны, харын-даа хаалга шүүгүктерин безин пат боорда тып турган бис. Үүгле фараның электролампочказы чогундан автомашиналар үр үеде ажыл чок турган таварылгалар бар.

Бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары куду болуп, садыг четкилеринге киргеш куду өртекке саттынып турган фактылар бар. Комбинаттың удуртукчуларының, партия болгаш профэвилел организацияларының талазындан продукцияның шынарын шыңгыы контрольга албайн турганы-биле ону таймылбырлап болур. Ынчалзажок бистің ап турар материалдарывыстан хырбаның, дозуларның, шуугайның шынары база куду, оларны чазаныла кылыгларынга эвес, а тудугга ажыглаар материаллар турган. Ындыг болганда продукцияның шынарын экижидери черле берге дээри биллингир.

Коллективтиң муринда салдынган кол сорулга болза, чедип алган чедишкиннерни улам быжыглаары, бар четпестерни эң кыска хуусаада чайладыры. Бистиң амгы үеде байдалывыс эрткен чылдагызындан дыка экижээн, техниктиг баазавыс быжыккан, кадрларывыс база ажылгыр. Ынчаңгаш айлар болгаш кварталдарыңа бүдүрүлге планнарын үргүлчү ажыр күүседип тургаш, бешки чылды чедишкинниг доозар дээш бүгү күштү үндүрүп ажылдаар бис.

ПОЛУНИН,
Бай-Хак райүлетпүр комбинадының директору.

Таныжыңар, Галина Георгиевна Сат-тыр

Галина Георгиевна Сат ам он ажыг чылдарда комбинатта даараныкчылап ажылдап келген. Оон кызымаккай болгаш бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы мактал-шаннаалдыдаа, чоннуң үнелелин-даа хөй удаа ап келген.

— Кызылдың даараныла комбинадынга баштай ажылдап киргеш өөктер илип, хөвен салып, эң-не бөдүүн ажылдарны күүседип турган мен—деп ол сактып чугаалады. Бодунуң мергежилин ол үр чылларда бедидип, арга-дуржулгазын дыка байдыып алган. Галина Георгиевна амгы үеде эң нарын чагыгларны күүседип, ситец, велюр, креп болгаш өске-даа пестерден чиик платьелер даарап турар. Ёзулуг-ла мастер!

— Ургуларымны база даараныкчының тускай мергежидинге өөредип алган мен. Бирээзи Хакассияда даараныкчылап турар, а хеймери мында, мээң-биле кады ийин—деп ол уламчылап чугаалады. Чугаалап олура ажылын хенизиг-даа када үзүктелдирбес болду.

— А мен база өөренип-ле, өөренип-ле чор мен, кижилернин кеткен хеви каас-чараш, эптиг болзун дээш үргүлчү даараныр өөренип-ле чоруур кижи-дир мен—дидир. Оон кезек боданып олура база чугаалап эгелээн.

— Кижинин арын-шырайы-даа, сеткил-бодалы-даа, кеткен хеви-даа —шупту-ла чараш болур ужурлуг деп Антон Павлович Чехов чугаалаан болгай. Ынчаңгаш мен база кижилерге бараан болуруң күзеп чоруур мен.

Галина Георгиевна бодунуң тускай мергежилинге кедергей ынак, бистиң үениң кылажынан чыдып калбас, коммунизм тургузучузу кижилериниң негелделерин хандырар дээш бүгү күжүн үндүрүп, ак-сеткилдиг ажылдап чоруур бедүүн совет ажыл-ишчи-дир. Оон бүдүрүлге көргүзүглери коллективте эң тергиинеринде дешнежир.

Каас-чараш угуулаларлыг, бедик шынарлыг пестерден шак-ла ындыг каас-чараш, бедик шынарлыг чиик платьелерни Галина Георгиевна амдаа муң-муңну даарап баар.

Чурукта: Галина Георгиевна Сат. Сөзү болгаш фотозу С. Феоктистовтуу.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

Кол-ла чүве—күш-ажылда

Хөлүн эрттир шимчеңгир азы хөлүн эрттир сөөргүнчек, олутпай бичии ургуларны канчаар шын кижизидерин чамдык ада-иелер бо-ла сонуургаан айтырып турарлар.

Бичии ургуларның олут чок, шимчеңгир болуру албан. Олар ыяавыла кандыг-бир чүве-биле ойнаан, халып-шурап, маннап-даа тургулаар. Ынчалза-даа долгандыр турар кижилерге, ада-иезинге, кичээлдээн угбазынга азы акызынга шаптыктап болбас дээрзин олар билген турар ужурлуг. Хөлүн эрттир шимчеңгир ургуларны бодун туттунар кылдыр чанчыктырарда, олар-биле таарымчалыг оюннарны ойнаар болза эки. Ынчан олар оюннуң чурумун өзугаар, өлөөн үеиниң дургузунда чаңгыс черге турар, ыыттавайн олурарлар. Ол ышкаш, ындыг ургуларны өске бүгү ургулар ышкаш, бичизиниденне ажыктыг ажылдарга чанчыктырар ужурлуг. Олар ынчан ойнаар хирээ-биле хирээлеп база хаарыылдап, азы пластилин-биле ямзы-бүрү чүвелериниң хевирлерин тудуп, кылыр болгай.

Маңаа ындыг бир чижекти ап көрээлиңер. Шегловтарның өг-бүлезинде бичии Юра хөлүн эрттир шимчеңгир, чаңгыс минута-даа дургузунда аңаа олурбас турган. Ада-иези оолдун хөлзээшкиниг чоруун эвээжедири-биле оон ойнаарын эде тургусканнар. Оон соонда Юра ойнаар хаарыыл-биле ыяш чонуп, пластилин-биле ямзы-бүрү хевир-дүрүүлер тудуп, хөлзеп маннавайн, өлөөн үеиниң дургузунда олурар апарган. Ол ышкаш, Юра эртен, кежээ ачазы-биле кады гимнастика кылып, дыштаныр хүннерде өг-бүленің улузу шупту хаактап турганнар. Оон күш-ажылга чанчыгып, бажың иштинин ажылынга шыдаар хирези-биле дузалажып турар апарган. Юра кичээлдерге база кызымак өөренир болу берген.

Ынчангаш күш-ажыл ургуну ылап-ла сонуургадыштар, аңаа ынак болза, аңаа-ла херек чок маннап, өскелерге шаптыктавас апаар. Опчоктанырынга чарыгдап турган күжүн олар ажыктыг ажыл кылырынга чарыгдаар апаарлар.

Мээн клазымда Серёжа Бабушкин өөренип турар. Ол кашпагай, шовааэвес, сөөртүнчек хевирлиг оол. Ол кандыг-бир оюннарга белен-не киришпес, часкаанзыргай, чалгаараан хевирлиг олуруп-ла турар. Оон кижизидилгезин шын чорутпас болза, хаалчак, мунгаргай кижи болу берип болур турган.

Серёжаны канчаар кижизитсе эки?

Чүүн-даа мурнунда, ону шимчеңгир оюннарже хаара тудары чүгула. Серёжа бодунуң күжүнге бүзүревес болганда, ону чөптеп сөглеп, мактаар болза эки. Ол чүгле ынчан бодунуң сөөртүнчек чоруундан алырлыр, коллективке, эш-өөрүнге чаңчыга бээр. Бис Серёжаны шак ындыг өөреникчи кылдыр кижизидерин чедип ап шыдаар бис.

В. ПУГОВКИНА,
Кызылдың № 5 школазының башкызы.

Неделяның пятницада

Барыын-Хемчик районнуң Шуй-Аксында кадыкшылга школазы районнуң төвүнден озалаан турар-даа болза, оон ажыл-ишчилери чүрт иштинге болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннар-биле хүн бүрү таныжып турарлар.

Школаның башкылар болгаш ажылчыннар коллективинде шупту 32 кижи санаттынып турар. Агар политиканың болгаш СЭКП төөгүзү өөренирин ийи белгүмнерин мында тургускан. Белгүмнер неделяның пятница санында ийи шак кичээлдеп турар. Сөөлгү хүннерде СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип дооскан болгаш СССР-ниң Дээди Советинин алдыгы чыыллазының ийиги сессиязының материалдарын өөрениринче киришкен. Ылаңгыя белгүмнүн дыңнакчылары А. И. Даваа, Б. У. Хертек чаңгыс-даа кичээл шагы үспейн, беседаларга идепкейлиг харыылап, эки өөренип турарлар.

Б. БАРБА,
СЭКП төөгүзү өөренир белгүмнүн пропагандизи.

Ужуражылга кежээзи

«Тиилелге» совхозтуң мурнакчылары-биле Чедер 8 чыл школазының доозукчулары — 8-ки класчыларның ужуражылга кежээзи солун болуп эрткен. Аңаа совхозта тускай эртемниглер, механизаторлар, мурнакчы малчыннар, саанчылар келгилээн.

1960—1962 чылдарда совхозтуң ажыл-агыйының хөгжүдезинин база чедишкиннеринин дугайында совхозта ажылчын комитединин даргазы эш Аракчаа чугаалаан. Оон соонда тускай эртемниглер болгаш мурнакчы малчыннар боттарының ажыл-ижинин дугайында өөреникчилерге сонуургадып чугаалаан. Ылаңгыя совхозтуң дуржулгалыг саанчызы М. Кара-кыстың база быыза ажаакчызы О. Долгарның санал-оналдары өөреникчилерге солун болган.

Өөредилге чылын эки дооскаш, төрээн совхозунуң ямзы-бүрү ажылагый адырларынга кээп ажылдаарынче аалчылар өөреникчилерни кыйгырганнар. 8-ки классчыларның мурнуудан комсомолчу Иван сес алгаш, бодунуң үгбаларының, акыларының кыйгырыын хүлээп албышаан, совхозка 70 быааларны өөреникчи комсомолчуларының күжүнүнде өстүрүп доруктурарынче эш-өөрүн кыйгырган. Оон саналын чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

О. МАШПАК-ООЛ.
Таңды район.

Чүс хуу өөредилгелиг

Хову-Аксы сес чыл школазының бирги «г» клазының өөреникчилери бирги чартык чылда чүс хуу өөредилгени чедип алганнар. Класстың 20 өөреникчилериниң ийи кижи кончуг эки. тос кижи ударник өөренгев.

Мен бирги класста өөренип турар уруглуг болгаш ол класстың кичээлдеринге бо-ла олуржу казптар мен. Класстың удуртукчу башкызы Д. Биче-оол болгаш орус дыл башкызы З. Бубякина олар кичээлдерни шынарлыг эрттирип турар. Кичээлдерге олурушкаш база ол класстың бүгү өөредилге ажылының байдалыдан мээн билгеним болза, эштер Биче-оол. Бубякина олар класска ийи чылчы чок турзун дээш, ботботтарының кичээлдеринге олуржуп, кошкак өөреникчилерге кичээлден дашкаар үеде дузалажып, өөреникчилернин ада-иелери-биле үргүлчү харылзажып турарлар.

СӨӨЛГҮ ПОЧТА-БИЛЕ

БӨДҮҮН ИШЧИ

Зинаида Михайловна Городинова—Хову-Аксы 8 чыл школазының ажыл-агый эргелекчизи. Ол школаның ишти чылыг, чырык, арыг-шевер турзун дээш амырдыш чок ажылдап келген. 1962—63 өөредилге чылында школага хереглээр хөмүр дашты, ыяшты эрткен чазын-на белеткээн. Ам келир өөредилге чылында оттулар ыяш белеткээр ажылды удуртуп турар.

Ажыл-агый эргелекчизи Городинова холунга маска, ямзы-бүрү херекселдер тудуп алгаш, чоруп чаңчыккан. Аап-саап үрөлишкиннерни боду доп-дораан кылыптар. Ол школада профэвилел комитединиң кежигүнү болуп, амыдырал-чурталга секторунуң ажылын харыылап, ол хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

О. КОРОДА.
Таңды район.

ОРУК-СУУР ААЙЫ-БИЛЕ

Орук-суур Тес-Хем районнуң Теректиг-Хем суурну таварып эртип чыда, ында баш таарыыр черге кире дүштүм. Аныяк әр келген кижилерни хөлчок әәлдек хүлээп ап, дүрген болгаш мергежилдиг ажылдап турар болду.

Аңаа турган бир аныяк кижиден мастериң дугайын сонуургап айтырарымга:

— Совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи Иргит Лама бо-ла болгай, бодунуң эки-туразы-биле эш-өөрүнге дузалап, парикмахерская ажылын хүлээнип алганы ол-дур ийин—диди.

Ол баш таарыыр мастер болбушаан, ажыл-агый эргелекчизиниң хүлээлгезин эки күүседип турар, совхозтуң идепкейлиг хөй-ниитичилериниң бирээзи болду.

В. САНАА.

ЧҮТКҮЛДҮГ

«Малчын» колхозта аныяктарның кежээки школазында өлөөн каш колхозчулар идепкейлиг өөренип турар. Оларның аразында 35 харлыг Салчак Эрес-оол кичээлдерден озалдавайн доктаамал кээп, чүткүлдүг өөреникчи деп мактаткан. Ол башкыларның тайылбырын эки дыңнап, немелде литератураларны хөйү-биле номчуп турар, Башкылар оон айтырыгларны салыр—Эрес-оол тодаргай, шын харыылаар.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

БУРУУЗУН БИЛИНЗЕ-ДАА

Совхозтуң директору Моисеев Хендергенин Ак-Тал суурга чаа-ла кирип келгеш, кудумчулап хап орда оң талазында ыыт-ла эвес ыыт дыңналган.

Чеде бээрге, Аркадий Масленников кадайын эттээн, аас-дылга эптежир аргажок сөстер-биле ону бак сөглээн, каргаан турган.

Аркадий Масленников кадайы-биле кады «Улуг-Хая» совхозка киргенден бээр шоолут-ла үр болбаан. Оон мурнунда ол Хову-Аксынга кобальт комбинадының тудуунга ажылдап турган. Масленниковту чурум үрээр, арагалаар чоруу дээш совхозтан үндүрер дугайында совхоз дирекциязының дужаалы үнген. Ол бодунуң бүрүзүн билинген билдиринишкини совхоз дирекциязынга киирип, моон соңгаар арагалап, шош-содаа кылыр чорукту болдурбазының сөөлгү аазашкынын берген. Ынчангаш оон киирген биллиринишкини, ындыг чорук болдурбазын аазап, сөзүн берип турарын барымдаалаан, совхозтуң ажылчыны кылдыр катап киирип алган.

Аркадий Масленников совхозтуң Хендерге салбырының төвү Ак-Тал суурда болдунуң дуржок үүлгедиглерин—кадайын эттээр, шош-содаа үндүрүп, хөй-ниитинин корум-чурумун үревишаан. Сөөлгү үеде ол мырыңай кедереп барган.

Д. ШУЛУУ.

Тыванын чогаалчылары „Шынның“ арнында

ЮРИЙ Күнзегеш Кызылдың № 2 школазында өөренип турда-ла, оон шүлүктерин номчукчулар «Сылдысчыгаш», «Тыванын аныяктары», «Шын» солуннардан болгаш «Улуг-Хем» альманахтан номчуп, таныжа берген. Күнзегештиң шүлүктериниң баштайгы чыындызы 1952 чылда «Хөвүнүң аялгалары» деп ат-биле үнүп келген. Ийи чыл болганда, Москвага «Совет чогаалчылар» деп ном үндүрер черге, өрүс дыл кырынга оон «шүлүктер» деп ному парлаттынган.

Ол ышкаш, Юрий Шойдакович Күнзегештиң шүлүктериниң чыынды номун «Найыралдың түгү» деп ат-биле Тыванын ном үндүрер чери үндүрген. Оон шүлүктери «Огонёк», «Сибирские огни», «Дружба народов», «Смена» база Якутияның «Соңгу чүктүң сылдызы», Бурятияның «Байкал» деп сеткүүлдеринге өрүс, якут, бурят дылдарга парлаттынган. Ол А. Пушкинниң, И. Тургеневтиң, Л. Толстойнуң, И. Франконуң, Джордж Г. Байроннуң болгаш өске-даа сураглыг классиктерниң чамдык чогаалдарын тыва дылче очүлдурган кижилериниң бирээзи. Бо чылын Тыванын ном үндүрер черинге оон шүлүктериниң чыындызы «Дүңмазының ыры» деп ат-биле үнер. Амгы үеде Күнзегеш тыва улустуң аас чогаалы — кожамык ырларны чыып бижиир ажылын чедиишкиниг боттандырып турар.

Мооң адаанда Ю. Күнзегештиң найырал болгаш ынакшыл дугайында чаа шүлүктерин парладывыс. «Сактып чор мен» деп шүлүктү ол Москвага өөренип турган бижээн.

Ю. КҮНЗЕГЕШ.

Үш шүлүк

1. КАЗАНЬ

Ажыг кыштың шуурганыга
торлуш дивейн,
Аалдап келген,
кудумчуңда базып чор мен.
Шыксымаар хат
кастыым суйбап,
сылап туру.
Шыыладыр чаап хонгаш,
куйай намдаан,
Шырым булут
мурнуу чүкче дезе берген.
Өгбелерим өттүнген дег,
караа сыгыр,
Өгленген хүн
хүлүмзүргей,
чырык-даа бол,
Ширин кижи шырайы дег
соолаңнааш:
Шилдеерти дожаңнаан
хар тайгак болду.
...Кадыр ийде
кажарарган Кремлиң
Ханаларын чире дегген
согуннарны,
Тиглиг —
эргэ
чавыт,
дыпкыш казанакты —
Дириг төөгүн
базым сана номчуп чор мен.
Будуу кеплээн,
бедик,
чараш ордулардан,
Буян-кежик дарганчызы —
заводтардан
Владимир Ильичини,
Тукай биле Горькийни
Мында-дыр деп
чоргаарланып
көрүп чор мен.
Тыным алган,
ынак,
төрел маадырым —
Джалильдиң
аялгазын
ырлап чор мен.
«Уранхай» деп шолалаткан
тыва чонум
Уран тоолуг
ырын-шоорун
мени мурнай
Хакас оглу
Катановтан дыңнаан хүнүм
Кажан ийик?
Адаргаксап сактып чор мен...
ширин кижи шырайы дег
соолаңнааш хат
Чикче шиилеп,
каътче каалап —
чашты берди:
Заслоновтуң партизаны,
эргэ шериг
Заки Нури
холум тудуп,
шүлүктеп тур.
Найысылал Москвага
тыпкан өнүүм—
Чечен кызы
менче уткуй
кылаштап ор,
Найыралдың хүлүмзүрүү
хүннеп келди.
Сени мактаан
төрээн ырым төрүттүнду.

2. ЫНАКШЫЛ

(Кыргыс дылдан үлегерлээн шүлүк)

Ынакшылды тывызыкка деңнексээр мен,
Ону үүгле сагынгырлар тып ап шыдаар,
Ынакшылды өргүн хемге дөмейлээр мен,
Ону үүгле эштип кешкеш теренди дээр.

3. САКТЫП ЧОР МЕН

Чалар ол дег ошкаашкынныг
Чалбыраажын сактып кээр мен.
Часкы хаак дег сула чаңың,
Чайнаан хөл дег карактарын
Сеткилимге чыып келир —
Сени көрүп оруксаам кээр.
Чыыра тыртканг чымчак куспаац
Чылыг хоюн бодап кээр мен.
Энгиске дег ийи чаагын,
Эгенгезиг хүлүмзүрүүн
Өкпе-чүрээм доюлдурар —
Өртемчей-даа уттундурар.
Думбей дүн дег кара чажың
Дүжей бергеш оттун кээр мен,
Амыргазыг чаңгыланыр
Амыраам сээң өткүт үүнүн
Сарадак дег дыңнаксаар мен
Сагыжымдан ыравас сен.
Аравыста бедик артта
Ак хар чаггаш улдуртупкан,
Ужар-хеме келбес-даа бол,
Кызыл тыным—ынаам сеңээ
Ужуражыр күзелим бар:
Кылаштап-даа чеде бээр мен.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи Владимир Оскал-оолдуң удурткан цирк белүү бистиң Совет чурттувуста болгаш дыка хөй даштыны чурттарда билдингир апарган. Олар боттарының цирк көргүзүүнүң программазын улам-на солун кылдыр байыдып турар. Ылаңгыя тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлү оларның көргүзүүнде сиңниккен.

ЧУРУКТА: сураглыг цирк артизи Күжүгет Хензиг-оол бодунуң чаа номерин көрүүчүлерге көргүзүп турары.

Фотозу П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Редакциядан:

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! «Шын» солуннуң редакциязы «НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ» деп эгениң адаанга республиканың библиотекаларынын, кызыл булуңнарының болгаш ном садыгларының ажылының дугайында хөй-ниитиниң көрүлдезин эгелеп турар. Көрүлде БО ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 1-ГЕ чедир үргүлчүлээр.

Бо хөй-ниитичи көрүлдеге мооң адаанда айтырыгларның дугайын бижип болур: партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаарын көдээ болгаш район, хоорай библиотекаларында канчаар тургусканы; хөй-ниитичи активчилериң ном пропагандазын ажылчы коннарының ортузунга чорудуп турары; номчукчулар конференцияларын, лекцияларны, беседаларны, ыыткыр номчулгаларны эрттирип турары; библиотека ажылын хөй-ниитиниң шугумубиле организастаар дээш кандыг арга-хемчегларни ап турары; кызыл булуңнарда кандыг солун, бот-тывынгыр ажылдарны чорудуп турары; оларны хөй-ниитиниң активчилериниң канчаар эргелеп башкарып турары; ном садыгларында, магазиннерде номну садыглап, малчыннарга ном, солуннарны чедирип берип турары, РСФСР-ниң Дээди Советиниң болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел ажылдарын чорударынга библиотекаларның киржилгези болгаш оон-даа өске.

Бо үстүнде айыттынган айтырыгларны чырыдып бижиринге үндезилээш, ажылда четпестериң чылдагаанларын тодаргай айтып, чидиг шугумчүлелдерни база кылыр ужурлуг. Бо көрүлдеге киржип турар бистиң бижикчилеривис боттарының тывынгыр чоруун, амыдыралды ханызы-биле билир мергежилин, редакция-биле быжыг харылзаазын көргүзер ужурлуг.

Ынчангаш «Ном болгаш номчукчу» деп хөй-ниитичи көрүлдени эгелептээл. Бир-ле дугаарында Бии-Хем районга өстен берээл. Ол дугайын мооң адаандан номчунар. Ол ышкаш, Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң инспектору эш. В. Волковтуң «Амыдырал-биле деңге базар» деп үүлүн парладывыс. Эргим номчукчу, бо үүлдү база номчуп таныш.

Дараазында — Улуг-Хем районнуң библиотекаларының, кызыл булуңнарының болгаш ном садыгларының ажылының дугайында чагааларны парлаар бис.

БИСТИҢ НОМЧУКЧУВУС, сен ажыл-агыйның кандыг-даа адырында ажылдап турар болзуңза, «Шынның» бо хөй-ниитичи көрүлдезинге кириш. Сээн чагааны манап тур бис.

Хөй-ниитичи көрүлденің түңнелин апрельдің эгезинде бистиң солунга парлаар.

Көдээ чонга

Бистиң районнуң көдээ библиотекаларындан «Өөк» совхозта библиотеканы эки ажылдыг деп санап турар бис. Оон эргелекчизи Зоя Константиновна Немкина совхоз төвүнүн бажың бүрүзүнге чедир ном тарадыр ажылды эки чорудуп турар. Библиотеканың ном фондузу 9200 кезек, номчукчулары 363 кижи четкен. 1962 чылда номчукчулар шупту 9400 үүл бүрү номну ап номчаан. Номчукчу бүрүзү чыл дургузунда 26 номну номчаан. Ам библиотека номчукчу бүрүзүнүң номчуур номнарының санын оон-даа көвүдедир соруланы салган.

Библиотеканың ишти арыг-силиг, чылыг. Чаа номнар делгелгезин доктаамал кылып турар, ында янзы-бүрү стендилер база бар. Мурнакчы саанчыларнын, хойжуларның ажылының дуржулгазын бижээн дептерлерни тускай булунда делгээн. Ол делгени номчукчулар сонуургалдыы-биле көрүп турарлар.

Партияның XXII съездизиниң базза СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын көскү черде делгеп салган. Сөөлгү үеде ноябрь Пленумунуң материалдарын чонга пропагандалаар ажыл эки чоруп турар. Пленумнуң материалдарының дугайында стенд кылдынган, библиотекага ол дугайында беседалар каш удаа болгулаан.

«Искра» колхозтуң Ленинка суурда эш Шевцова, Эзрбекте эш Петрова эргелекчилээн көдээ библиотекаларның ажылы мурнукузундан экижип турар.

«Тиилелге» колхозтуң Сесерлиг салбырында библиотека сөөлгү үеде барык-ла ажылдавастаан. Оон чылдагааны— одаар ыяш чок боон турарында. Сесерлиг салбырының удуртукчулары, ында партия эге организациязы библиотеканы одаар ыяш-биле хандырарынче кичээнгей салбайн турары кончуг четпес.

А. БОБРОВСКИЙ,
райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

Эргелекчи-даа, секретарь-даа

Бии-Хем районнуң ном садыгының садыгжызы Зоя Ивановна Магерябиле бистиң беседавыс үр-ле болган. 1962 чылда болган республиканың ном тарадылгазының айында районнуң ном садыы канчаар киришкенинің дугайын чугаалап олура, Зоя Ивановна мынча деп хомудап чугаалады:

— Районнуң колхозтарынга, «Өөк» совхозка ном тарадылгазы организас чок эрткен. Ынчангаш план күүселдезин соңгаар тыртканнар.

— Олар кандыг шаптыктыг болган ирги?

—«Көдээ магазиннерге ном садары ол магазиннериң план күүселдезинге хуу немеп бербес чүве-дир, чүге дээрге улус номну садып албастыр»—деп, райпонуң садыг эргелекчизи эш Бологов мынча дээш, тооп бодаваан болгай.

Бологовтуу шынныг бе? Чок, харын райпо, оон чер-черлерде садыг, магазиннери ном тарадылгазынга идепкейлиг киржир ужурлуг турганнар.

— Бо чугула ажылга ВЛКСМ райкому база-ла багай киришкен. Райкомнуң секретарьлары үүгле сөс кырында «ном тарадыкчылары» болганнар...

— Комсомолчу ном тарадыкчылары чеже кижи ирги? Силерге райком түңнелин чугаалап берген бе?

— Чок, ол дугайын сактып бодаваннар-даа...

Ном тарадылгазының айында районнуң ном садыы чүгле 644 рубльдиң номун садып таратканы. Ол дээрге дыка куду түңнел-дир.

Райпонуң садыг килдизи, ВЛКСМ райкому болгаш районнуң ном садыы бо чаа чылдың келгени-биле холбаштыр, районга ном тарадылгазын канчаар организастаарының тодаргай планын кылып албаннар. А колхозтарда, совхозтарда коммунистер болгаш комсомолчулар, хөй-ниитичи актив бо ажылга моон соңгаар канчаар киржирил?..

Республиканың мурнакчы библиотеказында

ХОСТУГ ШИЛИП АЛЫР

Тураның район библиотеказы номчулга аалдыг, ном бижидер болгаш номнар делгээн үш делгем өрээлдерлиг. Ном бижидер өрээлде кижиле хөй болду. Олар номнар делгээн өрээлче кирип, библиотекарының дузазы-биле сонуургаан номнарын боттары шилип ап турдулар.

Номну канчаар шилип аарының дугайын көскү черде бижээш аскан. Чаа номнар делгээр стендини библиотекага кирген кижи дораан-на көрүп каар. Ынчангаш чаа номнар-биле номчукчулар дораан-на таныжарлар.

Номчукчулар түр када эвээжей бээр аразында, библиотекарь-биле таныжып чугаалаштывыс. Ольга Казакова болза Канскиниң библиотека техникумун эрткен чылын дооскан. Библиотека ажылының дугайын чугаалажып олура, номчукчулар кажаадан бээр боттары номнарны шилип ап турар апарганын сонуургап айтырарыыска эш Казакова мынчаар харыылады:

— Хостуг шилип алыышкынны 1961 чылдың ноябрьдан эгелээн. Мен маңаа 1962 чылдың августа келдим. Ынчаар ажылдаарга, номчукчуларның сонуургалын хандырарынга-даа, библиотека ажылдакчыларынга-даа чиик-тир.

Шынап-ла, номчукчуларның хостуг шилип алыышкынының түңнели багай эвес дээрзин дараазында сантүүлер көргүзүп турар. Номчукчулар саны 1961 чылда 1106 кижи турган болза, 1962 чылда 1188 кижи четкен. Бир номчукчу 1961 чылда 20 номну номчаан болза, 1962 чылда 23 номну номчаан.

ЯНЗЫ-БҮРҮ ТЕМАГА

Номчулга залының дөрүнде, коммунизм тургузукчузунун моральдыг дүрүмүн бижээш аскан. Оон адаанда «СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын өөренинер» деп эгелиг булуңчугаш бар. Ында съездиниң материалдарын делгеп салгылаан. Номчулга залы делгем, аңаа хары үүдүн 25 кижи олурып, номчуттунып болур. Янзы-бүрү солуннар, сеткүүлдерни чүрүм-чыскаалдыг чыып салган. Сонуургаан үүлүн номчукчу болу ап номчуурунга таарымчалыг кылдыр тургускан. Ол-ла залда янзы-бүрү тайылбыр литература база бар: словарлар, библиография, этнография номнары, хоорайлар төөгүзү, бажың ажылы болгаш аъш-чем кылырынга сүмелер дээш оон-даа өске.

Янзы-бүрү темага номнар делгелгезин кылгылаан. Чижээлээрге, «Бис коммунизмге чурттаар, коммунизмни тургузар бис». «Бурган чокта—орук делгем», «1812 чылдың Ада-чурт дайыны», «Музыканы өөренинер, аңаа ынак болунар» дээн ышкаш оон-даа өске.

Библиотеканың ажылдакчылары ыыткыр номчулгаларны доктаамал организастап келгеннер. Карак-чоктар ниитилелиниң Туран салбырында кежигүннерге ындыг номчулгаларны хөй-биле эрттирип берип турар. Олар—библиотеканың доктаамал аалчылары. Чоокта чаа оларга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарынга ыыткыр номчулганы кылып берген. Ол ышкаш, моол поэзиянга хамаарышкан ыыткыр номчулга кежээни номчукчуларга сонуургаачыг болган.

НОМЧУКЧУЛАР-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Район библиотеказы партияның XXII съездизиниң материалдарын чонга пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келген. Библиотеканың ажылдакчылары хоорайның чурттакчыларынга «Коммунистиг ниитилеллиг кижизи кандыг болурул?» деп диспутту организастаан. Коммунизм тургузукчузунун моральдыг дүрүмүнге бөлүктер аайы-биле беседалар база болгулаан. Ылаңгыя «Кижи кижиге — эш, өөнүк болгаш ажы-дүңма», «Өг-бүлезинге бот-боттарын хүндүлежири болгаш уругларын кижизидер дугайында сагыш салыры» деп темаларга болган беседалар дыңнакчыларга солун болган.

Көжер библиотекаларны «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран, Билелиг сүт-бараан фермаларында болгаш хаван фермазынга тургускан. Ол черлерге номнарны доктаамал чедирип, хүн бүрүнүн амыдыралы-биле холбашкан лекция, беседаларны номчуп берип турганнар. Чижээлээрге, хаван фермазынга мурнакчы хаван ажаакчыларының дуржулгазының дугайында, сүт-бараан фермазының ажылчыннарынга — космос, куба айтырыының дугайында беседаларны чорутканнар.

АКТИВЧИЛЕРГЕ ДАЯНЫР

Анна Павловна Петрова Туран библиотеказынга 16 чыл ажылдап келген. Ол Канскиниң библиотека техникумун 1947 чылда дооскаш, Тывага ажылдап эгелээн. Бо үеним иштинде ол ажылынга мергежин, арга-дуржулгалыг-даа апарган. Эш Петрова библиотеканың ажылын экижидеринге чаа-чаа аргаларны тып, номчукчуларны хөй-биле хаара тудар ажылды чорудуп келген. Ынчангаш ол библиотекада номнарны номчукчулар боттары шилип алырын чедиишкиниг боттандырып турар.

1961 чылда абонементиден 24561 номну номчукчулар ап номчаан, а 1962 чылда — 27470 ном ап номчуттунган. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый номнарын номчуурун көвүдээн: 1961 чылда 563 номну номчукчулар ап номчаан, а 1962 чылда 739 четкен. Ол ышкаш үш ном бүрүзүнүн бирээзин-не ажыл-агыйның өске-даа янзы-бүрү адырларындан ап номчаан.

Библиотеканың ажылынга дузалап турар үлегерлиг активчилер база бар. Чижээ, тудуг-монтаж эргелелиниң Туран салбырының ажылдакчызы эш Лазарева янзы-бүрү литератураны библиотекадан алгаш, коммунистиг моральга хамаарышкан беседаларны ол организацияга күзелдиби-биле эрттирип турар.

Библиотека ажылында четпестерни чок деп болбас, 1961 чылга бодаарга, эрткен чылын фермаларже баар ажыл кошкак болганын эргелекчи боду-ла чугаалап турду. Ол чүден болганыл дээрге, «сөөлгү үеде библиотекада ажылдакчылар чедишпейн турар деп шын эвес хөөнүн тыптып келгениңде». Ынчалзадаа библиотека активи эки ажылдаан болза, ындыг четпестер турбас ийик. Бистин чуртувуста библиотека болгаш культура албан черлериниң калбаа-биле ажыглап эгелээн хөй-ниити эгелээшкини бо библиотекага база ажыглаан болза кончуг эки болур турган. Бүгү-ле ажылды чүгле 2 кижи кылырга четтикпейн базы чугаажок. Ынчангаш хоорайда албан-организация, бүдүрүлге черлериниң библиотека ажылынга дузалаар активтерни хойу-биле организастаар болза эки.

Б. ДИРЧИН.
(Бистин тускай корр).

ЭЭН ТУРБАС УЖУРЛУГ

Бистиң Туран сүт-бараан фермазында кызыл булуң бар. Ол делгем, таарымчалыг. Кежээлерде аңаа колдуунда кино үнүп турар. Бистин республиканың база өске-даа черлериниң саанчыларының мурнакчы дуржулгазын бижээн номнарны ол кызыл булуңга номчуп, таныжып турар бис. Ол ышкаш, бистиң ферманың ажылдакчылары солун, сеткүүлдерни шупту чагыдып алган номчуп турарлар.

Эрткен чылын биске кээп турган, район библиотеказының көжер библиотекажыгажы сөөлгү үеде үүгле ында-хаая кээр апарган, ол кээрде биске эң-це чугула номнарны эккеп бербейн турар.

Хөй-ниитичи эгелээшкин-биле бо кызыл булуннуң ажылын улуртур кижини «Кызыл тараачын» колхозтуң комсомол организациязы колхоз аныяктарындан азы бистин ферманың ажылдакчыларының иштинден тып тургузары чугула. Ындыг турбуже, комсомол организациязы кызыл булуң ажылынче бичии-даа сагыш салбайн келген. Сөөлгү үеде биске лекция, беседа болбастаан.

Фермада бар номнарны чангыс черге чыгаш, оларны чөптүг ажыглаар кылдыр кызыл булунга чыып салыр болгаш аңаа көктеглиг солуннар турар болза, таарымчалыг болур ийик.

А. ҮЗҮЙГЕН,
саанчы.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

«Ном болгаш номчукчу» деп хөй-ниитичи көрүлдени солун дамчыштыр эгелеп турары бистиң республиканың библиотекаларының, кызыл булуннарының, ном садыгларының ажылының чедиишкиниг талаларын номчукчуларга таныштырарынга, оларнын чаа-чаа арга-дуржулгаларын нептередиринге, ол ышкаш оларның ажылында четпестерни илередиринге бир организакчы чугула хемчег болур. Ол көрүлде-биле холбаштыр, республикада библиотека ажылының амгы үеде чорун турары-биле номчукчуларны таныштырары база-ла ажыктыг деп санап турар бис.

Ам Тыва АССР-де 117 массалыг библиотекалар база профэвиделдериниң, школаларның, колхозтарның, совхозтарның, албан-организация, үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң библиотекалары бар. Республиканың библиотекалары ажылчы чонга бир миллион ажыг номну халаска ажыглаары-биле хандырып турар. Бисте улуг назылыг чурттакчы чоннуң ийизиниң бирээзи-ле библиотеканың номчукчузу. Библиотекалар политиктиг болгаш уран-чечен, көдээ ажылагый болгаш культура амыдыралының номнары-биле эки хандыртынган.

Үүгле номнарны хөй саннары-биле чыып, делгеп алыры-биле кызыгаарлаттынмайн, харын оларны номчукчуга дүрген чедирери — библиотека ажылдакчыларының эң-не чугула хереэ болур. СЭКП Төп Комитеди бодунуң хүлээп алганы «Чуртта библиотека ажылының байдалдары болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» доктаалында чоокку чылдарда номну чурттакчылыг чер бүрүзүнге, өг-бүле болгаш школачы бүрүзүнге чедиринин эргежок чугулазын айыткан. Бо чугула сорулганы боттандырарынга бүгү-ле аргалар бистиң республикада бар: хөй ном фондулуг библиотекаларлыг, бодунун ажылынга ынак, аңаа сонуургалдыг ажылдакчыларлыг бис, номчукчунун номга сонуургалы хүн бүрү бедип турар. Ынчалза-даа ол сорулганы боттандырарынга моондактап турар үүлдер база бар: чижээ, чамдыкта ырак-ызакта чурттап турарларга ном чедиринин бергеп турары, чамдык библиотекаларның материалдыг баазазының чедишпези, оларның ажылдакчыларының ажыллан үнер-кирер, солчур чоруу болгаш өске-даа. Ол бергелер турзажок, ону ажып эртер, ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидериниң хереэнге партия организацияларынга дузалажыр сорулгалыг бис.

Кайы-ла библиотека чон-биле харылзаазын экижиткен болдур, ында номчукчулар хөй, ажыл шынарлыг болур. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан көдээ библиотеказының эргелекчизи Т. Ондар номну номчукчу бүрүзүнге чедирип турар. Библиотека чөвүлелиниң кежигүннери, партия болгаш комсомол организацияларының активчилери эш Ондарнын идепкейлиг дузалакчылары апарган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң чээрби ажыг бригадаларында, фермаларында, хову турлагларында көжер библиотекажыгаштарны эш Ондар организастаан. Оларда хөй-ниитичи активчилерни быжыглап тургускан. Партияның болгаш чазактың шиитпирлерин, көдээ ажылагыйның мурнакчы дуржулгазының дугайын ол боду баштап алгаш пропагандалап турар.

Балгазын көдээ библиотеказы (эргелекчизи эш Егорова) ында «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Янзы-бүрү темаларга кылдынган стендилер, плакаттар, көргүзүг булуннарын библиотекада аскан. Мында карта-схема бар, ында Балгазын суурда библиотекадан ном ап номчуваан турар өг-бүлелериниң дацзызын киирген болгаш оларга номну чедирип бээринин, олар-биле беседалажырының хуусаларын айыткан. Эш Егорованың кызымаккай ажылының түңнелинде, ындыг бажыңнарның болгаш номчукчуларның саны эвээжеп турар.

Район библиотекаларындан Бии-Хемниң район библиотеказы номчукчулар ортузунга улуг ажылды чорудуп турар (ол библиотеканың дугайында бо арында тускай үүл парлаттынган, ону номчунар).

Уруглар библиотекалары бисте чыл бүрү көвүдеп турар. Туранның, Сарыг-Септиң болгаш Кызыл хоорайның уруглар библиотекалары школаларда библиотекалар-биле, башкылар болгаш ада-иелер-биле быжыг харылзааны тудуп, номчукчуларының саның улам-на көвүдедип турар. Ол библиотекаларның чанында «Номнуң өөнүктери» деп бөлгүмнер тургустунгулаан. Ол бөлгүмнериниң киржилгези-биле библиотекаларга массалыг ажылдарны: утренниктерни, литературлуг оюннарны, номчукчулар конференцияларын, слёттарны организастап турар. Бо үстүнде уруглар библиотекалары В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 40 чыл оюн таварыштыр республиканың өң дээре уруглар библиотекалары деп атты чедип алганнар.

Бистин хоорай, район болгаш көдээ библиотекаларывыстың ажылында өске-даа чедиишкиннерни демдеглеп болур. Олар хүн бүрү тыптып, сайзырап, чаартынып турар. Ынчалза-даа библиотекалар ажылында четпестерни (бо көрүлденің үезинде-даа) өй-шаанда илередип, оларның ажылынга дузалаары бүгү хөй-ниитиниң чугула сорулгазы болур.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хөй-хөй библиотекалар номну өг-бүле бүрүзүнге чедирер ажылды кошкак чорудуп келген. Чонну ном-биле хандырарының планызы бо районнарда ам-даа кылдынмаан, чеже өг-бүле ном бижидип албайн, азы номчувайн турар дээрзи оларга ынчангаш билдинмес. Байдал ындыг турда, ол районнарның культура килдистери сагыш амыр эптежип турары шын эвес.

Республиканың культура министерствозу болгаш республика библиотеказы мал ажылының талазы-биле эң эки библиотека плакады дээш конкурсту чорудуп эгелээн. Ынчалза-даа конкурска кээп турар плакаттар кончуг эвээш. Ол үүл дээрге бистиң библиотекаларывыс көдээ ажыл-агый дугайында чаа үүлдерни пропагандалаарынче сагыш салбайн турарын айтып турар. Амгы үеде Тыванын колхоз, совхозтарында механизаторларның бүгүнүнү өөредилгези чорун турар чүве болганда, көдээ библиотекалар ында өөренип турарларны номнар-биле хандырарын утпас ужурлуг.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылынга хөй-ниитинин шугуму-биле ажылдаарын калбартыр дугайында партияның чаа Программазында айыткан. Бо талазы-биле чамдык библиотекаларның орадда жыышкыннарны кылып турары черле өөрүнүг. Көжүп чоруур болгаш чурталга бажыннарында библиотекажыгаштарның саны элээн көвүдээн, чамдык библиотекаларда чөвүлелдер, «библиотеканың өөнүктериниң» бөлгүмнери ажылдап эгелээн. Ынчалза-даа библиотека ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле эргелеп башкарар ажылче ёзулуг кичээнгей салбайн турарывыстан библиотекаларның кол кезиинде үүгле штаттыг ажылдакчылар, ажылдап, аңаа шалың чок ажылдакчыларның киржилгези кошкак болуп турар.

Библиотекаларны бажын-балгат-биле багай хандырып турарының дугайында шүгүмчүлеадер моон мурнунда республика солуннарынга-даа парлаттынып, культура албан черлериниң ажылдакчыларының хуралдарыкга-даа хөй удаа чугаалажып турган. Ынчалзажок көдээ болгаш район библиотекаларының чамдыызы эки шынарлыг, делгем номчулга залдары-биле хандыртынмаан. Ылаңгыя Өвүр, Тес-Хем районнарның көдээ библиотекалары бичии, кызаа өрээлдерде турып турар. Моон соңгаар ол районнарга библиотекалар бажыннарын тудар, азы эки шынарлыг бажыннар-биле хандырарынче кичээнгей салыры чугула.

Республикада билиотека ажылын экижидериниң бир перспективтиг айтырыы — кадрларны ажылга шын шилип алыры, оларның ажылынга дузалаар хемчегларни боттандырары болур. Амгы байдал-биле алырга, ылаңгыя көдээ библиотекаларга таварылга болган, тускай эртеми чок кижилерни ажылга хүлээп ап турар. Оон хараазы-биле оларның ажылдан үнер, азы ажылынга ээ-харыысалга чок чоруунун чылдагааны ол. Көдээ библиотекалар ажылдакчыларының семинарын районга чылда 6-дан эвээш эвес организастаар чурумнуг турда, бисте районнарның хөй кезиинде үүгле 1—2 семинарларны чорудуп келген. Ол ышкаш, район библиотекалары биле көдээ библиотекаларның аразында дуржулга солчуушкуну кошкак. Бо четпестерни узуткаарының бүгү-ле аргалары бисте бар, оларны дилеп тывар, ажыглаар херек.

Библиотеканың хүн бүрү организастыг, массачы ажыл-хереэ, оон хөй санныг активчи номчукчуларының оон ажылынга идепкейлиг киржилгези — совет кижиниң мораль талазы-биле өзүлдезинге, коммунизм тургузукчузу кижиниң политика болгаш культура талазы-биле кижизидилгезинге улуг рольду ойнап турар. Бо хүндүлүг сорулганы күүседир дээш библиотека ажылдакчылары амыдырал-биле деңге базар ужурлуг.

В. ВОЛКОВ,
Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң библиотекалар талазы-биле инспектору.

КОНЧУГ ЧУГУЛА ДОКУМЕНТ

«Правданың» «Тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаал» деп редакция чүүлүн делегейнин хей-ниитизи улуг сонуургал-биле өткаан. «Правданың» чүүлүн даштыкының парлалгазында аажок чугаалажып көрүп турар.

ПРАГА. Чехословакияның хей-ниитизи «Правданың» чүүлүнге улуг кичээнгейни салып турар. Тайбың болгаш социализм дээш демиселге делегейниң коммунистиг шимчээшкиннерин болгаш сорулгаларын марксисчи-ленинчи ёзу-биле анализтээн болгаш реакцияның база дайынның күштерин ажар чаа тиилелгелериниң кол негелдези болур делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн ол чүүлду чехословак хей-ниити бедии-биле үнелеп турар.

«Чер кырынга тайбыңны быжыглаар чорук бүгү кижи төөлгетеннинг сорулгазы болур» деп, «Руде право» солун бижээн. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болза бистиң үевисте кара чаңгыс болдунар арга болур деп, «Праце», «Земедельске новины» болгаш еске-даа солуннар онзалап демдеглеп турар.

ВАРШАВА. «Правданың» редакция чүүлүн «Трибуна люду» солун политиктиг болгаш теоретиктиг кончуг чугула документ деп ынчаар характерлеп турар.

Амгы үениң революстуг шимчээшкининиң стратегиязының болгаш тактиказының эң чугула айтырыгларының талазы-биле догматиктерниң үзел-бодалдарын «Правда» шүгүмчүлеп база ол айтырыглар талазы-биле СЭКП-ниң марксисчи-ленинчи туруштарын база катап сагындырып, тайылбырлап турар-дыр деп, «Трибуна люду» солун улуг редакция чүүлүнге онзалап демдеглеп турар.

1957 болгаш 1960 чылдарның чөвүлел хуралдарының тодаргайлаан принциптеринге шынчы болуп артып турар коммунистиг партиялар болза ам делегейниң мурнунда: тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын азы термоядролуг дайын деп ийи шилилге түрүп турар деп санап, оон тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны чайгылыш чокка шилип ап турарлар деп, солун уламчылап бижээн.

Совет чаздиктиг болгаш эш Хрущевтүң быжыг болгаш эвилеп политиказы Кариб далайның районунга ядролуг катастрофаны чайлаткан болгаш маадырлыг куба улустуң агрессияның айыылындан камгалап алган деп, чүүлде оон ыңай чугаалап турар.

Ол чүүлде совет эштериниң илереткен үзел-бодалдарынга бистер катчып турар бис деп, солун түңнелинде бижээн.

УЛАН-БАТОР. Улусчу революцияның хоочун киржикчизи, МАРП-тың кежигүнүнге 1921 чылда кирген Тогтох «Правданың» чүүлүн чугула болгаш чогуур өйүндеги документ деп адаан. Моңцамже бодунуң чоруткан чагаазынга Тогтохтуң бижээни болза: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үк чүүлде тодаргай илереттинген политиказы шыныыг, чүге дээрге термоядролуг дайынны эвес, а тайбыңны болгаш аас-кежиктиг амыдыралды күзеп турар делегейниң улустарының эргежыктарынга ол политика дүгжүп турар. Албани удуртукчуларга болгаш оларны елемчидип турар кижилерге ол билдинмес чүве бе, ынчаш?

Албани удуртукчулар ол херек кырында боттуг чүүлду көрүп күзевейн, делегей революциязының авангарды — Совет Эвилелин нүгүлдеп-мегелеп турарын бистер, улусчу революцияның хоочун киржикчилери кайгап, килеңнеп тур бис.

ХЕЛЬСИНКИ. Совет үзел-бодалды «Правданың» редакция чүүлүнде аажок тодаргайы-биле тайылбырлаан, Совет Эвилели тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш туржуп турар-дыр деп, «Ууси суоми» солун демдеглеп турар. Делегейниң чаа дайыны төөгү талазы-биле ыяавыла чайлаш чок болур чүве эвес-тир деп, Совет Эвилели санап турар. Албани партияның удуртукчуларының дайын болгаш тайбың айтырыгларынга антиленинчи туруштарын «Кансан үүтисет» солун шүгүмчүлеп турар.

КАНБЕРРА. Австралияның хей-хей солуннары «Правданың» редакция чүүлүнүң допчулалын көскү черлерге парлап үндүргүлээн. «Зйдж» солуннуң эгезинде бижээни болза: «Кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге кара чаңгыс болдунуп болур үүл-дүр деп, Россия медеглеп тур».

(СЭТА).

Идеология ажылын амгы үениң негелделериниң деңнелинче

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдун улустуң революстуг партиязының ТК-зынып чыылдырганы, идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал бодунуң ажылын январь 10-да дооскан деп, Моңцамэ агентилел дыңнадып турар.

Түңнел хуралга МАРП ТК-ның бирги секретары Ю. Педенбал чүве чугаалаан.

Бурунгаар шапкын шимчээшкинни доктаамал дүргедир ужурлуг фактор болур, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң күчүлүг чепсээ — идеология ажылын шиитпирлиг экижидериниң лозунгуг-биле чөвүлел хурал болуп эрткен дээрзин Ю. Педенбал бодунуң чугаазынга айытган.

Марксизм-ленинизмни, пролетаржы интернационализмнин идеяларын пропагандыларын, улустарның найыралын быжыглаарының ёзузунга база национализмнин кандыг-даа илерээшкиннеринге болгаш марксизм-ленинизмдеп чайгылар чоруктарга улуг шиитпирлиг демиселди чоруларының ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидерин экижидерининн айтырыгларынче чөвүлел хуралдын киржикчилери улуг кичээнгейни салган деп. Ю. Педенбал чугаалаан.

СЭКП ТК-ның секретары СЭКП-нин төлээлериниң баштыны Л. Ф. Ильичевтуң тодаргай, утка-шынарлыг чугаазын бистер дүүн улуг кичээнгей-биле болгаш сонуургал-биле ыңнадывыс. ол бодунуң чугаазында бо үе-чалада СЭКП-нин идеологтуг ажылының утка-шынарын база кол угланыышкынын бистиң мурнувуска тайылбырлап. ол ажылдың кол-кол айтырыгларын допчуау-биле кончуг тодаргай дыңнатты деп. Ю. Педенбал оон ыңай чугаалаан.

СЭКП-нин төлээлериниң баштыцының чугаалаан чүүлү болза коммунизмни тургузары дээш совет-улустуң маадырлыг демиселинин организакчызы болгаш сорук киирикчили — улуг ленинчи партияның идеология ажылының утка-шынарының, хевирлериниң болгаш арганларының дугайында бистиң билиглеривисти байлакшыдып, бистиң улуг авангардывыс — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазын улам ыңай могаг-шылаг чок өөренир талазы-биле бистин ажылывыска дузалам-чы болур деп. МАРП ТК-ның бирги секретары демдеглээн.

Социализмнин материал-техниктиг баазазын тургузарының, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын болбаазырайгайжыдарының болгаш марксисчи-ленинчи идеологияның үндезининге чаа кижини кижизидериниң сорулгаларын чедиишкиннинг шиитпирлээринче идеология ажылының бүгү-ле чепсектерин мергежилдиг мөөнпеп, тодаргай утка-шынарлыг кылдыр угландырары — бистин чөвүлел хуралывыстын түңнели ол деп, Ю. Педенбал түңнелинде чугаалаан.

Грек улустуң алдарлыг оглу Акропольдуң маадыры Манолис Глезос база катап ажылдап турар. Чурттуң политиктиг амыдыралынга ол идепкейлиг киржип эгелээн.

ЧУРУКТА: Афиныга Манолис Глезос-биле өөрүшкүлүг ужуражыышкын. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эң дээре фото-чурук дээш конкурс

«Тайылбыр чокка-ла билдингир» деп темага эң дээре фото-чурук дээш конкурсту Тыва АССР-нин Журналистер эвилели чарлап тур. Ук чурук совет кижилериниң амыдыралының кандыг-даа талаларын, бистиң херек кырында боттуг амыдыралыстың кандыг-даа болуушкунун көргүскен туруп болур. Чурукта чүү көргүскенил оон утказы үдел дээрзи тайылбыр чокка-ла билдине бээр, чурук шак ындыг билдингир, тодаргай болур ужурлуг.

Конкурска бистиң республиканың бүгү журналистери болгаш чурук тырттырарынга сонуургалдыг бүгү кижилер киржип болур. Чуруктарны 13×18 азы 18×24 хемчээлдиг, дозуланчак ак саазынга парлаан турар ужурлуг.

Эң дээре фото-чуруктарга тыпсыр шаннадар болза:

Бирги шаннал—20 рубль (чаңгыс).

Ийиги шаннал—15 рубль (ийи).

Үшкү шаннал—10 рубль (дөрт).

Конкурска киирер чуруктарны «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Коммунистиг күш-ажыл дээш» «Ленинчи орук» солуннарның редакцияларының кайы-бирээзинче чорудар. Эң дээре чуруктарны «Тайылбыр чокка-ла билдингир» деп фотоконкурс» дээн эге-биле солуннарга парлап үндүрген турар.

Конкурс 1963 чылдың апрель 1-ге чедир үргүлчүлээр.

Совет уруглар Нерунуң аалчылары

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий чазактың баштынының төрээн хүнүн таварыштыр болган концертке киришкен совет уругларны январь 9-та Индияның премьер-министри Неру хүлээп алган. Совет уруглар украин улустуң «Гопак» деп танцызын күүсеткен болгаш премьер-министрге «Бхилайниң эртени» деп чурукту белекке берген. Аныяк танцычыларга Индияның премьер-министринин Улуг мөңгүн медалын тывыскан.

Күш-ажыл-биле капиталдың аразында демисел

АКШ

Нью-Йорктуң ажыл соксадып турар парлакчылары биле солуннар үндүрер чернин ассоциациязының аразында маргылдааны хынап көөр талазы-биле тускай комиссияны Нью-Йорк штаттың губернатору Н. Рокфеллерниң, Нью-Йорк хоорайның даргазы Р. Вагнерниң болгаш АКШ-тың күш-ажыл министри У. У. Виртцинин саналын ёзугаар тургускан. Федералдыг шииткекчи албанындан халашкан Г. Мединни ол комиссияның удуртукчузунга томуйлаан. АКШ-тың Коммунистиг партиязын судтап үе — 1949 чылда-ла бо шииткекчи Мединнин бужар оураа дынналы берген турган. Оон шиитпирин ёзугаар Каттышкан Штаттарның Коммунистиг партиязының 11 удуртукчуларын кара бажынче киир октаан турган.

Нью-Йорктуң ай ажыг үеде ажыл соксадыышкының үргүлчүлеп турар парлакчыларының ажыл соксадыышкының базарының орадаажыышкының кылыр деп бодаарының барымдаазын ындыг состав-биле комиссияны тургускан чорук берип турардыр.

Ажыл соксадып турар парлакчыларның профэвилелинин удуртукчузу Б. Пауэрс ужуражыр дугайында профэвилел кежигүннериниң бүрүн эргени албаан мен дээш комиссиябиле ужуражырындан ойталаан.

АНГЛИЯ

Электростанцияларның ажылчыннарын каттыштырып турар беш профэвилелдериниң төлээлекчилери биле электростанцияларның администрациязының төлээлекчилериниң аразында Лондонга болган чаа чугаалажыышкыннар түңнел бербээн.

Электриктер ажыл төлевирин бедидер, пособиелерни төлээр болгаш чурттун электростанцияларында күш-ажылда ажылдап турар 128 мың ажылдакчыларының күш-ажылының байдалын экижидер дугайында чугаалажыышкыннарны чорудары дээш демиселди чорулуп турар.

Бодунуң негелделерин хандырарын чедип-алырын орадаашпышаан, дыка хей электростанцияларның ажылчыннары «оожум темпилер-биле ажылдаарынче» кирип турар. Бо дээрге Англияда ажылчы чоннарның удурланыышкынының нептерээн хевири-дир. 45 электростанцияларның ажылчыннары бо кампанияже киргеи.

ЛИВАН

Триполи хоорайда «Ирак петролиум компаниинин» ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны дөртку хүнде үргүлчүлеп турар. Моон мурнунда ажылдан үндүрткен бүгү ажылчыннарны ажылга катап киирерин, оларның ажылдаваан хүннериниң төлевирин оларга тыпсырын, ажыл соксаткан хүннериниң ажыл төлевирин санап бээрин, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның доктаамал штаттарын бадылаарын ажыл соксатканнар негеп турар.

Ливанда даштыкы компанияларның ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрерин хоруп турар хоойлу төлевилелин чазакка көрүрери-биле киирер дээш, премьер-министр Караменин кылган орадаажыышкынының лугайын «Ас-Сафа» солун дыңнаткан. Солуннун бижип турары-биле алырга, ливан министрлер ындыг саналды көөрүнден ойталаннар.

АРГЕНТИНА

Буэнос-Айрес порттун ажылчыннары ажыл төлевирин бедидерин негеп. 24 шакта ажыл соксадыышкының январь 8-те чоруткан. Портта бүгү ажылдар соксаан турган.

БЕЛЬГИЯ

Антверпениин чоогунда Синт-Николас хоорайда металлургия заводунуң каш чүс-чүс ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ажыл соксадыышкының үшкү хүнде үргүлчүлеп турар. Ажыл соксатканнар ажыл төлевирин көвүдедирин негеп турар.

(СЭТА).

Президентиниң медеглели

КАИР. (СЭТА). Йеменнин президентизи болгаш чепсектиг күштериниң кол командылакчызы ас-Саляль, Йемен республикага удур өнчүк-чөнгээлерни саудчу шериглериниң үргүлчүлеп турары-биле холбаштыр медеглел парлап үндүрген.

Йеменнин девискээринче шургуп кирер дээн хөлезиленикчилерниң кандыг-даа орадаажыышкының болгаш хамаарышпас чоруктун кандыгдаа дайзынын йемен чазак шиитпирлии-биле ойтур шавар деп, ас-Саляль медеглээн.

НАТО-нуң Чөвүлелинде

ПАРИЖ. (СЭТА). НАТО-нуң Чөвүлелиниң хуралы январь 11-де Парижте ажыттынган. АКШ-тың күрүне секретарының орадакчызы Болл НАТО-нуң «хей талалыг ядролуг күштерин» тургузар дугайында айтырыгны болгаш Багам ортулуктарга Кеннеди биле Макиллан оларның чугаалажыышкыннарының лугайын хуралдын киржикчилеринге дыңнадыр деп турар.

АКШ Кубаны аңгылаарын бодап турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубага удур угланган хемчеглерни АКШ-тың күрүне департаментизинде чугаалажып көрүп турар. Кубаны экономика талазы-биле аңгылаарының хемчээ оон аразында бар.

ЮПИ агентилелдин корреспондентизи Дональд Мей ол дугайын дыңнаткан. «Коммунистиг Кубаны барык-ла «бүрүнү-биле аңгылаар» дугайында айтырыгны өөренип көөрүн Каттышкан Штаттар барыын талакы полушарийнин чурттарынга саналдаар апаар боор» деп, Мей айтып турар.

Оон-биле холбаштыр чугаалажып көрүп турар хемчеглериниң аразында америк күрүнелер организациязының кежигүннериниң Куба-биле садыглажырын бүрүн соксадырының, оон-биле телефон болгаш телеграф харылзааларны соксадырының, Кубаже агаар болгаш далай дамчыштыр чүүктер сөөртүрүн соксадырының хемчеглери бар болуп турар деп, Мей демдеглеп турар.

«Кастрога удур күштер Фидель Кастронун ёзу-чурумун дужурерин чедип ап шыдаар дээринге АКШ-тың чазаа идеген турар» деп, ЮПИ-ниң Вашингтондан дыңнадыында демдеглеп турар.

Хоругдал бе ол?

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-нун чиигине секретары У Танның айтыышкынын ёзугаар Катанганың сепаратистериниң баштынчызы Чомбени бажыцынга олурар кылдыр хоругдаан дугайында дыңнадыглар моон мурнунда келгилээн турзажок, ол чалча «президент» Элизабетвильде болунун ордузундан январь 10-да чоруткан. Рейтер агентилелдиң корреспондентизинин дыңнатканы-биле алырга, Чомбе Катанганың чепсектиг жандармнарынга үлеп алгаш. Родезияның кызыгаарынче чорупкан. Ында КНО-нун чепсектиг күштери Элизабетвиль биле Сакания хоорайының аразында орукка хостуг шимчээшкинни хандырары-биле «кызыгаарлаттынган шериг хемчеглерин» чорударын бодап турар.

Чомбе «тулчуушкунну болдурбазы-биле» ол районче чоруткан дээр аяныг чүвени корреспондент дыңнаткан.

Саканиядан орук Родезия биле Ньясаленд федерациязы-биле кызыгаарже шөйүлген. Ол федерацияның чазаа Чомбеге деткимчени доктаамал көргүзүп турары билдингир. Катанганың мун-мун кижиге санаттынып турар шериглериниң улуг лагери база Родезияның кызыгаарында турар. Ол шериглерни Чомбениң чоок дузалакчызы — Мунонго командылап турар.

„Титан-II“ буступ калган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Канаверал думчуктан «Титан-II» дээр ракетаны салып үндүрери-биле кылган орадаажыышкын январь 10-да чедимче чок болуп доозулган дээрзин ЮПИ агентилел дыңнаткан.

АКШ-тың шериг-агаар күштери ол эң-не күчүлүг америк ракетаны 10.000 километр хире хемчээлдиг ырак черге салып үндүрерин планнап турган.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

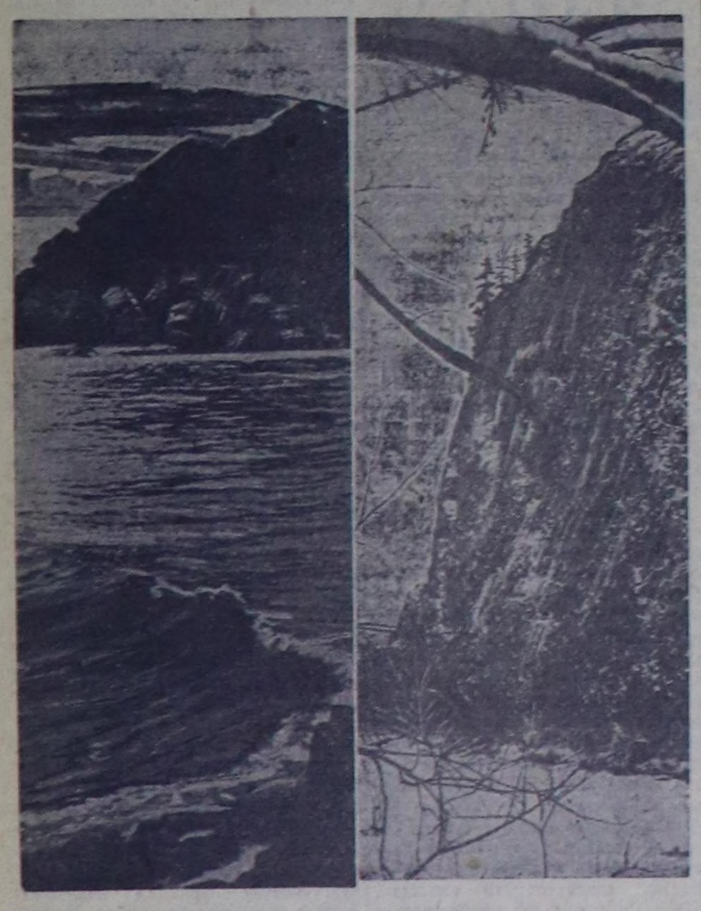

Чурукта: Ыракы Чөөн чүк (солагай талазында) болгаш Бии-Хемниң Севи чоогу.

Фото А. Алексеевтии.

ЯНЗЫ-БҮРҮ ЧУРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

КАМБОДЖУГА концерт көргүзери-биле чеде берген совет артистериниң бирги көргүзүү кайгамчык чедиишкинниг болган. Концерт көөру-биле келгениер эң улуг «конференциялар залынга» сыныышпайн турган.

КАР-ның президентизи Насер ССРЭ-нин энергетика болгаш электрификация министри П. С. Непорожный баштаан делегацияны Асуанга хүлээп алган.

ПОЛЬША болгаш Алжирниң аразында садыг болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле эрткен чылдың октябрьда өгелээн чугаалажыышкыннарны катап өгелээри-биле Польшанын делегациязы Алжирде чеде берген.

ЦЕЙЛОННУН премьер-министри дээрги С. Бандаранаике Кыдат Улус Республикадан Гонконгуже чоруткан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Дөртээлээ ийистер

КИШНЕВ. («Сельская жизнь» солуннуң тускай корр). Молдавияда —чүс-чүс маадыр иелер бар. Оларның саны үргүлчү өзүп турар. Чаа божаан Анна Никоновна Осиповадан дөрт ийистер — ийи оол база ийи кыс хүлээп алдынган деп медээ чоокта чаа Каушаны көдээге, а оон соонда республиканың бүгү-ле районнарынга тарай берген.

Анна Никоновна 41 харлыг. Ол —«Леонтьево» совхозтуң ажылчыны. Оон ашаа—Е. К. Осипов — олла совхозтуң хөйжүзү. Чаа төрүттүнгеннерден ангыда олар беш уругларлыг. Ийистер кадык-шыырак, Анна Никоновнаның кадыы тергиин эки. Иени болгаш уругларны медицина ажыдакчылары ажаап, хайгаарап турар.

Солун дуржулга

Украинада Тимирязев аттыг совхозтуң механиги эш Шацило аажок солун идеяны боттандырган. Ол свёкла хээндектээринге болгаш ону хээндектээн саваңбиле холуурунга «СК-2,6» деп силос ажаар комбайнны ажыглаарын сүмелээн. Ол дуржулга таарымчалыг болган.

Комбайнның мотовилозун, бижээн болгаш хедериниң оң талакы боковиназын ужулган. Боковинаның орнунга ийленчек транспортёрну узун дургаар дилиндек демирни быжыглаан. Сегментиде камгалал козырёкту кедирген. Холуман чемге суук болгаш минералдыг немелделер киирери-биле чүдүрүкчү транспортёр кырында кран-биле кады суг кудар фляганы быжыглаан.

Комбайн болгаш трактордан тургустунган агрегат бир шак дургузунда 10—12 тонна мал чемнерин холуштур ажылдап шыдаар.

Тимирязев аттыг совхозтуң дуржулгазы болза хову ажылынга ажыглаар хуусаазы эрткен машиналарны фермаларга ажыглап болурунуң таарымчалыының дугайын херечилеп турар.

А. МОЙЗЕЛЬС.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага — 21—26, а Кызылга — 24—26 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 13-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Чугле ам эвес» 10, 11, «Үш мушкетёр» (делгем экранныг) 12, 2, 4, 6, 8, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уругларга программалар 10, «Он ийиги дүне» 11.15, 1.15, «Кортук» 3.15, 5.15, 7.15, «Бистиң үениң маадырлары», «Кортук» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Уругларга программалар 10.30, «Кырган Аширнин кажарлаашкыны» 12.30, 2.30, «Ынакшылдың ыянгылыг үнү» 4.30, «Бир суурнуң оолдары», «Полканың командири», «Корабльдер туктарын кедүрүп үндүрүп турлар», «Ынакшылдың ыянгылыг үнү» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдарның дээрбээ» 11.15, 1.15, 7.15, 9.15, «Шаашкан» 3.15, 5.15 шактарда.

ЯНВАРЬ 14-ТЕ.

НАЙЫРАЛ»: «Чалбыыштыг чылдарның тоожузу» (делгем экранныг) 10, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш мушкетёр» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кортук» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бир суурнуң оолдары» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда

Кызыл хоорайның Чехов кудумчузунуң № 1 бажыңының 2 квартиразында чурттап турар Клавдия Чыргаловна Салчак, Сергей Дармаевич Салчактан чарлыр дугайында хереки көдүрүп турар.

Ук хереки Кызылдың улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторуун 24-63, редакторуун оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, кедээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларының 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00218. Чагыг № 90. Культура министерствозунун типографиязы